

Microsoft®

Microsoft®
Word

Rıfat MİSER

KALKINMA

Kalkınma; yoksulluğu ve başkalarına bağımlılığı giderme; daha iyi yaşam koşullarına ulaşmanın önündeki engelleri ortadan kaldırma çabalarını anlatan bir kavramdır.

Kalkınma kavramının anlam benzerliği taşıdığı diğer iki kavram, büyüme ve gelişmedir: Üretim artışı ve bunun sonucunda toplam ulusal gelirdeki "gerçek" artış, yani enflasyona v.b. bağlı olmayan üretim- gelir artışı, büyüme kavramı ile dile getirilir. Gelişme ise bilgide - beceride, kurallarda ve kurumlardaki nitel değişimleri anlatır. Bilgide- beceride ve dolayısıyla teknolojideki değişme üretimin niteliğinde ve niceliğinde değişmeye; kurullardaki değişme, insan- insan ve insan- madde ilişkilerinde değişmeye; kurumlardaki değişme ise işbölümünde ve işbirliğinde, yani örgütlenmede değişmeye yol açar. Dolayısıyla gelişme, salt üretim ve gelir artışındaki değişmeyi anlatan büyümeyi de içerir; ama ondan farklı olarak toplumsal değişimleri de.. Gelişme ve kalkınma kavramları oldukça benzerdirler; kalkınma kavramı da teknolojide, kurallarda ve kurumlarda nitel değişimleri anlatır. Nitekim 3.BYKP'nı da kalkınmayı, "üretim ve dağıtım faaliyetlerindeki yapısal ve örgütsel değişimleri,..verimlilik artışlarını ve maharet birikimini, ekonomik ve sosyal kurumlardaki, kurullardaki iyileşmeleri de kapsayan" bir kavram olarak tanımlamaktadır.1 Ama kalkınma kavramı gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkeler için kullanılırken, gelişme kavramının kullanım alanını sanayileşmiş ülkeler oluşturmaktadır.2 Gelişme ve kalkınma kavramları arasındaki diğer bir fark ise, gelişmenin uzun dönemde kendiliğinden oluşan bir değişmeye gönderme yapmasına karşın; kalkınmanın, dönüşümün istenen biçimde ve sürede gerçekleşmesi için planlı, kasıtlı bir "karışmayı" içermesidir. "Karışma", hem gelişmenin kendiliğindenliğinin içeriden etkilenmesini, hem de gerektiğinde dış destek alınmasını ifade etmektedir. Kalkınma kavramının ilginç bir yönü ise yalnızca olumlu anlamdaki değişimleri anlatmakta kullanılıyor olmasıdır; gelişme kavramı ise "tümörün gelişimi" ifadesinde olduğu gibi günlük dilde olumsuz anlamdaki değişimleri anlatmak için de kullanılabilir.

Yaygın biçimde paylaşılan ortak bir ülkü olmasına karşın, kalkınmanın nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin tasarımlar farklıdır. Ulusal kalkınma ve toplum kalkınması kavramları, kalkınmayı gerçekleştirebilmenin iki ayrı biçimini göstermektedir:3

Ulusal kalkınma yaklaşımı; geniş ölçekli sorunları ele alan, altyapısal ve endüstriyel yatırımlarla kent temelli sorunlar üzerinde odaklanan, merkezden yönlendirilen yani devletçi bir iş yapma biçimidir. Toplum kalkınması düşüncesinin yandaşları, ulusal kalkınmayı bürokratik, yüksek maliyetli ve az başarılı olmakla, yerel gereksinimleri ihmal etmekle, sıradan insanların yoksulluklarıyla doğrudan ilgilenmemekle, hizmetleri yerel halk üzerine empoze etmekle, devlete bağımlılık yaratmakla ve yerel girişim ve özgün katılımın önünü kesmekle eleştirmektedirler.

Toplum kalkınması yaklaşımı ise, küçük ölçekli yerel sorunlara yönelen, sıradan insanların işbirliğine dayalı girişimlerine güvenen katılımcı bir iş yapma biçimidir. Yerel toplulukların asgari yardımla sorunlarını çözmek için kendi kaynakları ile girişimde bulunmaları temel ilkedir. Topluluk katılımı ve katkısı ile küçük ölçekli sorunların çözülmesi, yerel düzeydeki ekonomik ve toplumsal koşulların iyileşmesine katkı sağlar. Yerel halk büyük bir heyecan ve girişim gücüne sahip olabilir, fakat onlar karşılaştıkları ciddi sorunları kendi kaynaklarıyla çözemeyecek kadar yoksuldur. Devlet desteği olmaksızın, yerel toplulukların etkisi marjinal kalmaktadır.

Toplum kalkınması ve ulusal kalkınmanın birçok ortak yönü olduğu kolayca söylenebilir. Her ikisi de ilerlemeyi sağlama, değişime aracılık etme, büyüme ve yenileşme gibi kalkınma düşüncesini karakterize eden ülkeleri paylaşırlar. Her ikisi de insan ve madde kaynaklarını harekete geçirerek ekonomik ve toplumsal koşullarda ilerlemeleri hızlandırmak isterler. Her ikisi de kitlesel yoksulluk ve yoksunluk sorunuyla ilgilenirler. Her ikisi de az gelişmişlik sorunlarını çözmeye, düzeltme konusunda hemfikirdirler. Bunlar, aynı amaca ulaşmak için iki farklı yaklaşım olarak görülebildiği gibi, birbirlerini bütünleyen yaklaşımlar olarak da görülebilirler: Toplum kalkınması yerel kaynakları harekete geçirerek yerel sorunları çözmeye çalışırken, ulusal kalkınma yerel düzeyde üstesinden gelinemeyecek olan, en üst düzeyde karışmayı gerektiren sorunlar ve konularla ilgilidir. Böylece ulusal kalkınma ve toplum kalkınması birbirini tümler; biri diğerini pekiştirir ve gelişmekte olan toplumların ekonomik ve toplumsal sistemlerini dönüştürme ve kitle yoksulluğunu giderme çabalarını zenginleştirir.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, yerel düzeyde kalkınma başarılmazsa ulusal düzeyde de pek bir gelişmenin sağlanamadığı; öte yandan bazı işlerin yerel düzeyde, bazı işlerin ise ulusal planlama düzeyinde daha iyi yapılabildiği ileri sürülmekte; bu nedenlerle kalkınma çabalarının eş zamanlı olarak yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru yürümesi öngörülmektedir.⁴

Ulusal Kalkınma İçinde Toplum Kalkınmasının Yeri

Geray'ın vurguladığı üzere, "toplum kalkınması" sözünü tüm toplumun kalkınması olarak anlayanlar vardır."⁵ Oysa toplum kalkınması, ulusal ve bölgesel kalkınma girişimleri ile gerçekleştirilebilecek hedefleri gerçekleştirebileceğini savunmaz. Toplum kalkınmasının büyük ölçekli endüstri kuruluşları, sulama ve enerji barajları, demiryolu, liman gibi ulusal sorunları çözmeye savaşı bulunmamaktadır. Bu durum, toplum kalkınmasının bilinmesi gereken önemli bir ayrıntısı sayılabilir; çünkü toplum kalkınmasına yönelik eleştirilerin önemli bir bölümünün

buradan kaynaklandığı görülmektedir.

Ulusal kalkınma çabaları ile yerel toplulukların kalkınma girişimlerinin uyum içinde olması, her ikisinin de başarı ve etkililiğini artırabilmektedir. Böyle bir uyum içerisinde toplum kalkınmasının ulusal kalkınmaya yaptığı katkılar konusunda şunlar söylenebilir:

1.Toplum kalkınması çalışmaları, toplumsal hizmetlerin karşılanmasına ve altyapının gelişimine katkı yapabilmekte ve böylece ulusal kaynaklar daha büyük yatırımlar için serbest kalmaktadır. Toplum kalkınması yerel toplulukların özgüvenlerini ve güdülenmelerini artırarak onların basit becerilerinin ve varolan kaynaklarının ussal kullanımını ve böylece yerel gelişmeleri sağlar. Deneyimler, uyarılan toplumsal girişimlerde gönüllü insan emeğinin kullanımıyla binlerce okul, sağlık ocağı vb.nin yapıldığını; teknik bilgi yayımı, pazarlama, kredi gibi konulardaki çabalar ve örgütlenmeler yoluyla ekonomik etkinliklerin artırıldığını göstermiştir.

2.Toplum kalkınması, ulusal kalkınma yatırımları ile sağlanan olanakların etkin biçimde kullanılmasını sağlayabilmektedir. Ulusal, bölgesel kalkınma planları çerçevesinde sağlanan olanaklar topluluklarca kullanılmıyorsa veya verimli olarak kullanılmıyorsa yatırımların işlevsel duruma geldiği söylenemez. İşte toplum kalkınması, ulusal yatırımların işlevselleşmesini engelleyen yerel nedenleri ortaya çıkararak, bu engelleri giderecek uygun önlemleri geliştirerek ulusal yatırımların yerel topluluklarca tam ve etkin kullanılmasını sağlayabilmektedir. Özellikle yukarıdan yönlendirilen hizmetlerin benimsenmesinde ve uygulanmasında örgütlülüğün olumlu bir etkisi bulunmaktadır.6 Toplulukların yerel girişimler için örgütlenmelerini sağlamaya yönelik toplum kalkınması bu nedenle de ulusal kalkınmanın yaygınlaşmasında etkili olabilmektedir.

3.Bazı toplulukların kendilerine özgü koşullarının dikkate alınmaması durumunda, ulusal kalkınma çabaları bu topluluklarla ulusun geri kalan kısmı arasındaki ayrımın artmasına neden olmaktadır. Yerel toplulukların özgül koşullarını dikkate alan bir yöntem olarak toplum kalkınması, böylesi olumsuzlukları önlemekte etkili olabilmektedir. Toplum kalkınması yerel toplulukların ulusal kalkınma planları üzerinde etkide bulunması için de uygun koşullar oluşturabilmektedir.

Kalkınma ve İnsanın Gelişimi

Bir ulusun kalkınması, onun tüm kaynaklarının işe koşulmasını gerektirir. En önemli kaynak ise, kuşkusuz insan varlığıdır; onun varolan ve geliştirilebilecek olan bilgileri, becerileri ve tutumlarıdır. Varolan ve gizil olan "bunları" geliştirip işe koşmadan; bir ulusun maden, orman, toprak, deniz... gibi diğer kaynaklarının gereğince ve yeterince işe koşulabileceği düşünülemez. İnsan kalkınmanın yalnızca nesnesi değil, aynı zamanda öznesidir. İnsan unsurunun kalkınmadaki rolünü gözardı eden herhangi bir kalkınma girişiminin başarısızlığa uğraması, bir iyi dilek olarak kalması kaçınılmazdır.

Eğer böyleyse, bir ulusal- bölgesel kalkınma girişiminin yanıt vermesi gereken ilk soru, "

insan kaynağının nasıl geliştirilebileceği ve etkili biçimde nasıl işe koşulabileceği?" olmalıdır.

İnsanları geliştirmeden kalkınmanın gerçekleştirilebileceği nasıl düşünülemezse, kalkınma serüvenine katılmadan insanların gelişebileceği de düşünülemez. Julius Neyer'in dediği gibi:7

Doğru olan, kalkınmanın insanların kalkınması anlamına geldiğidir. Yollar, binalar, ürün miktarındaki artışlar ve bu nitelikteki diğer şeyler kalkınma değildir; bunlar yalnızca kalkınmanın araçlarıdır...Fakat insanlar geliştirilemez; yalnızca, onlar kendilerini geliştirebilirler. Dışarıdan giden bir kişi için bir insanın evini inşa etmek mümkün olabilir, ama dışarıdan giden kişi insana, bir insan olarak kendine güven ve övünç veremez. Bir insanın kendinde yaratması gereken bu şeyler, kendi eylemleri ile oluşur. Kendisini; yaptığı iş ile; kendi kararlarını vermek yoluyla; ne yapıyor olduğuna ve niçin yapıyor olduğuna ilişkin anlayışını artırmak yoluyla; bilgi ve yeteneğini artırmak yoluyla; içinde yaşadığı toplumun yaşamına eşitler düzeyinde tam katılımıyla geliştirir. Örneğin bir insan düşünelim; o, zaman içinde kendisinin ve ailesinin koşullarını düzeltecek, geliştirecek kadar para kazanabilir; fakat bu şeyleri başka birisi ona veriyorsa, bu onun geliştiği anlamına gelmez...İnsan yeni bir serüvenin özgür tartışmasına katılma yoluyla ve bunun sonucu alınan karara katılma yoluyla kendisini geliştirir; eğer zorla bir serüvenin içine sokuluyorsa gelişiyor değildir. Gerçekte bir insanın gelişmesi yalnızca o insanın kendi çabalarıyla; toplulukların gelişmesi de üyelerinin çabasıyla başarılabilir.

KATILIM

Sıkça gözlenebilen grevler, gösteriler ve diğer eylemler; yaşamlarını etkileyen olayların içinde etkin olarak bulunmak, bir başka deyişle katılmak isteyen insanların varlığını göstermektedir. Bu tür eylemlere karışmayan, geri çekilmiş insanlara da rastlanmaktadır. Bunlar ya hallerinden memnun insanlardır, ya da varolan durumu değiştirmek için hiçbir şey yapamayacaklarına inandıklarından duruma boyun eğmiş insanlardır. Toplumda, olan bitene karışmayan insanlara da

rastlanmakla birlikte, giderek daha çok sayıda insanın kendi yaşamını etkileyen olaylara karışma eğilimi içinde olduğu söylenebilir.⁸ Yerel halk yerel yönetimlerde, üniversite öğrencileri üniversite yönetimlerinde, işçiler sendika ve işyeri yönetimlerinde, kısaca bütün halk ülke yönetiminde daha fazla yer alma eğilimi içindedir.

Katılma; yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından da giderek daha fazla "gereksinim duyulan" ve "onaylanan" bir davranış olmaktadır.⁹

1978 yılında, 134 ülkeden delegenin katılımıyla Alma-ata'da toplanan uluslararası Sağlık Hizmetleri Konferansı, ülkelerin sağlıkla ilgili politikalarının oluşumuna ışık tutan önemli bir konferanstır. Bu konferans, "kendilerine sunulan sağlık hizmetlerinin planlama ve uygulanmasına tek tek ve topluca katılmak halkın hak ve görevidir." demektedir. 1986 yılında Ottawa'da toplanan ve sağlığı "günlük hayatın kaynağı" olarak tanımlayan sağlığı geliştirme konulu uluslararası konferans, 2000 yılı ve sonrasında herkes için sağlığa ulaşma eyleminin şartları arasında "halk katılımını", "kendi kendine yardım" da vurgulamaktadır.

1992'de Rio'da 179 ülkenin katılımıyla toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için Gündem 21 adlı küresel bir eylem planını ortaya koydu ve onayladı.

Kısaca 21.yy'ın gündemi olarak açıklanabilecek olan Gündem 21'de, sürdürülebilir kalkınma için çok sayıda hedef ve politika üzerinde anlaşmaya varan ülkeler, bu hedef ve politikaları gerçekleştirmek için toplumdaki bütün grupların gerçek katılımına duyulan gereksinmeyi şöyle vurguladılar: Sürdürülebilir kalkınma politikalarının başarısı için geniş halk katılımı şarttır.¹⁰

Katılım Nedir?

Gerek bir toplum içindeki birey ve gruplarca, gerekse yerel ulusal ve uluslararası kuruluşlarca üzerine odaklanılan, bir gereksinim olarak duyulan katılım nedir?

Katılımın anlamı kullanıldığı bağlama bağlıdır. Katılım, bir toplum içinde birbirine benzemediği gözlenen, hatta bazen çelişen davranışların ortak adı olarak kullanılan bir kavramdır.

Bir yetişkinin bir halk eğitimi programını izlemesi, öğrencinin sınıfta işlenen dersi soruları ve düşünceleriyle zenginleştirmesi, bir muhtar seçiminde oy kullanmak veya cumhurbaşkanı adayı olmak, dernek sendika gibi toplumsal örgütlere üye olmak, sinema tiyatro gibi kültürel etkinliklerin alıcısı olmak, yerel yönetimin bir kavşak düzenlemesine karşı iptal davası açmak ya da bu düzenlemenin yerindeliği konusunda görüş belirtmek gibi, toplumsal yaşamın farklı alanlarıyla ilgili, birbirine benzemeyen ve hatta bazen birbirleriyle çelişen davranışlar "katılım" örnekleridir.

Sözcüklerin anlamlarını, simgeledikleri şeyler ile o şeylere ilişkin özellikler oluşturur. Bir sözcüğün adlandırdığı belli bir nesnel kümesi, sözcüğün kapsamsal anlamını oluşturur. Sözcüğün anlamı, kaplamasını oluşturan nesnelere göre de belirlenebilir. Bir

sözcüğün kapsamına giren nesnelere ortak özellikleri, sözcüğün işlevsel anlamını vermektedir. Kavram denilen şey de işlevsel anlamdan başka bir şey değildir.11

Katılım sözcüğünün kapsamsal anlamı, birbirine benzemeyen hatta birbiriyle çelişen davranışlar kümesini kapsamakla birlikte, işlevsel anlamı bu davranışlarda ortak olan özelliklerden oluşmaktadır. Bu özellikleri birlikte içermeyen herhangi bir davranışı katılım kavramıyla ifade etmek zordur.

Alanyazında, katılım sözcüğünün işlevsel anlamını oluşturan özelliklerden en çok vurgulanılanı; katılımın, katılımcıların elde etmek istediği hedeflere varmalarının bir aracı olduğudur.

Katılımcıların elde etmeyi istediği çok çeşitli hedef bulunabilir. Ancak hedefin konusu ne olursa olsun, bu hedefin elde edilebilmesi için katılımcıların toplumsal kaynakları ve kurumları denetleyebilmeleri gerekir. Denetim gücünün belli kişilerin veya grupların elinde bulunması, bir konudan etkilenen ötekilerinin karar ve uygulama sürecinin dışında kalmasına, yani katılmamasına yol açar. Öyleyse, toplumsal kaynaklar ve kurumlar üzerindeki denetimin, ilgili tüm insanların ortak denetimi olması gerekir. Ortak denetime ise bir topluluk içindeki yeniliklerin planlanmasına ve uygulanmasına, olanaklı olduğunca çok sayıda ilgili insanın karışması ve yenilik üzerinde oydaşma sağlamasıyla erişilebilir.

Bu açıklamaların ışığında, katılım sözcüğünün işlevsel anlamını oluşturan üç özellik şöyle belirlenebilir:

- Katılım, katılımcıların elde etmek istediği hedeflere varmalarının bir aracıdır.**
- Katılım, katılımcıların toplumsal kaynaklar ve kurumlar üzerindeki ortak denetimini sağlamaya ve artırmaya yöneliktir.**
- Katılım, bir topluluk içindeki yeniliklerin planlanmasına ve uygulanmasına, olanaklı olduğunca çok sayıda ilgili insanın karışması ve yenilik üzerinde oydaşma sağlamasıyla gerçekleşir.**

Bu üç anlamı birlikte içermeyen herhangi bir davranışın, katılım olarak adlandırılmayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda katılım; insanların kendi yaşam alanlarına ilişkin kararlarda, işlem ve eylemlerde etkileşimli özne olmalarıdır, biçiminde tanımlanabilir.

Etkileşimli özne olmak, şu üç boyutu birlikte içeren bir anlamda kullanılmaktadır:

- Etkileşimli özne olmak, insanların kendi yaşam alanlarında etkin olması demektir.**
- Etkileşimli özne olmak, topluluk içinde başkalarına egemen olmaya çalışmamak demektir.**
- Etkileşimli özne olmak, yaşamın sorumluluğunu yüklenmek demektir.**

Etkileşimli özne olmanın bu üç boyutu, katılma davranışına ilişkin en önemli üç zorluğu oluşturur:

- Katılımcıların etkileşimli özne olması, toplumsal kararları kendi düşüncelerine ve çıkarlarına**

göre oluşturma gücünü elinde bulunduran kişi ve kümelerin bu gücü yitirmelerine yol açacağından, bunlar tarafından dirençle karşılanır.

-Etkileşimli özne olmak, gücün güçlülerden alınarak yeni güç odaklarının oluşması değildir. Etkileşimli özne olan herkesin, düşüncesinin derinliği ve bunu anlatabilmesi oranında etki sağlaması beklenir. Dolayısıyla etkileşimli özne olmak, etkileme ve etkilenmenin birlikte olmasını gerektirir. Düşüncelerini, savlarını ortaya koymasına karşın çoğunluğu yeterince etkileyemeyenler, yeterince etkileyenlerin "yanlış" yapma haklarına saygı göstermelidirler. Eğer bu saygı gösterilmezse, düşünceleri açısından değil başka açılardan güçlü olanların egemenliği oluşur ki, bu katılmanın olanaksızlaşması demektir. Katılım, ortak hedeflere ulaştıracak toplumsal kaynaklar ve kurumlar üzerinde oydaşma yoluyla ortak denetimi sağlamaya yönelik olduğu için, başkalarına egemen olmaya yönelik her türlü baskı ve şiddeti dışlamak durumundadır. Peki, azınlığın yaşamını derinden etkilediğinde, çoğunluğun "doğrusuna" gösterilecek saygının sınırı ne olacaktır? Bu sınırın, şiddetin hiçbir türünü içermeyen direnme eylemleri ile oluşacağı düşünülebilir.

-Katılmak, ilgili kararın yaşama geçirilmesinde katılan insanların sorumluluk yüklenmesini gerektirir. Sorumluluğu yüklenmeye isteksizlik, sorumluluğun gereğinden kaçınma, katılma isteğini de azaltır, ortadan kaldırır.

Etkileşimli özne olmanın bu üç boyutu ve bunlara ilişkin zorluklar, katılmak konusunda üç uç ya da yanlış algıya, davranışa yol açabilmektedir:

-Gücü elinde bulunduranlar katılmayı, yönetimce ya da uzmanlar kümesince alınan kararların onanması sürecine dönüştürebilirler. Bu davranışın arkasında, sahip olunan gücü kaybetme kaygısının yanısıra katılımcıların doğru karar alabileceklerine güvensizlik de bulunur.

-Etkileşimli özne olmak, katılımcıların bazıları tarafından soruna ve çözümüne ilişkin kişisel düşüncelerini egemen kılmanın, yani tek özne olmanın bir fırsatı olarak da kullanılabilir.

-İnsanların sorumluluk yüklenmeye isteksizliği, "nasıl olacağını söyledik, buna göre yapılınsın" ya da "şöyle yapılması gerekiyordu, yanlış yapmışlar" tavrına; yani isteme ve isteklerinin başkalarınca gerçekleştirilmesini bekleme, gerçekleşmeyince de yıkıcı eleştiriler yapma tavrına yol açabilmektedir. Bu davranış ülkemizde özellikle demokratik kitle örgütlerinde yaygın olarak gözlenebilmektedir.

Katılımın Yararları

Katılım; sorunları çözmeyi başarmanın sağlam bir yolu olarak değerli bulunabilir. Fakat bundan daha önce o, yaşama karşı etik bir duruştur. Demokratik sürece, yani insanların yaşamlarını etkileyen işlem ve eylemler içinde etkin olmasına inanılıyorsa, demokratik sürecin yeterli veya ekonomik olup olmadığını sormak önemsizdir.¹² Bu etik duruşa sahip olmamaksa, yaklaşımdaki

içtensizlik nedeniyle katılımı başaramaz. Etik duruşun yansıra katılımı istenilir kılan somut yararlar ise şunlardır:

-Katılım; farklı deneyimlere, gereksinimlere, yönelimlere sahip insanların ortak kararlar üretmelerine olanak verir. Bu durum alınan kararların sağlamlığını, uzlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini artırır.

-Katılım; gerçekleştirilecek eyleme ya da konulacak kurala ilişkin düşünsel, fiziksel ya da moral katkıya yol açar. Bu da yapılan işe sahip çıkmayı, etkin biçimde kullanmayı, gerektiğinde onarmayı ve geliştirmeyi; konulan kuralı benimsemeyi veya daha az dirençle karşılamayı artırır.

-Katılım; insanların yaşam alanlarına ilişkin sorunlar üzerinde düşünmelerini, girişimde bulunmalarını, sorumluluk yüklenmelerini artırır. Bu da insanları sorunlarına, sorumluluklarına duyarlı hale getirir; özgüveni geliştirir.

Katılımın Göstergeleri

-Yeni tekniklerin benimsenmesi, hizmet ve kolaylıklardan yararlanılması,

-Yerel kaynakların ve dış yardımların topluluk sorunlarını çözmek üzere kullanılması,

-Yerel girişkenliğin ve önderliğin gelişimi,

-Topluluğun toplantılara katılması, çalışma kümelerinde ve yönetim kurullarında görev ve sorumluluk üstlenmesi katılımın göstergeleridir.

Katılım Nasıl Sağlanır?

Katılımın anahtar kavramı gereksinmedir. Bütün insanların doyurulması gereken gereksinimleri vardır. İnsanlar, katılmak yoluyla gereksinmelerini karşılamakta iyi bir şansa sahip olduklarını düşünüyorlarsa, daha katılımcı olmaya da eğilimli olurlar.

Katılımın gereksinmeye dayanması, kalkınmanın tüm aşamalarında katılmanın gönüllü olması demektir.

Gereksinmeler konusunda şu dört etmene dikkat etmek gereklidir:

-Gereksinmeler kültüre göredir. Örneğin islamî bir toplumda beslenme gereksinimi domuz yetiştiriciliği ile, hindu bir toplumda sığır yetiştiriciliği ile ilişkilendirilemez. Ya da geleneksel bir toplulukla bilgi topluluğunun gereksinimleri oldukça farklılaşabilir. Bilgi topluluğu içinde yaşayan bir insan için yenilikleri öğrenmek yaşamsal bir zorunluluktur. Geleneksel toplulukta ise geleneklere göre iş yapmak bir zorunluluktur. İnsan geleneklere aykırı davrandığında topluluk tarafından dışlanır.

-Gereksinmelerin kendi içinde bir hiyerarşik yapısı vardır. Beslenmek, barınmak gibi temel gereksinimler karşılanmadan öğrenme gibi daha üst düzey gereksinimler ortaya çıkmaz.

- Belli bir gereksinimin yeğinliği ve dolayısıyla önceliği topluluktaki herkes için aynı değildir. Bir topluluktaki herkesin öncelikli gereksinmesinin aynı olması her zaman olanaklı değildir. Gereksinmenin yeğinliği ve önceliği insanların katılma eğilimini etkiler.

-Her toplumda gereksinmeleri karşılayacak kaynakların denetimini şöyle ya da böyle elinde tutan, gereksinmelerin ne olduğu ve nasıl karşılanması gerektiği konusunda baskın olan bir güç odağı bulunabilir. Katılım yoluyla ilgili bütün insanların kaynaklar ve kararlar üzerinde etkisinin artması, toplumdaki güç dengelerini değiştireceğinden, güçlülerin katılımı engellemek için güçlerini harekete geçirmesine yol açar.

Katılımı sağlamadaki ikinci önemli unsur, yerelliktir. Katılma "yerel" bir sorun çevresinde gerçekleşebilir. Yerel sorun, hem insanların güdülenmesi açısından önemlidir, hem de insanların söz söyleyebilecekleri bilgilere en fazla sahip oldukları sorunlardır.

Katılımı sağlamanın en dikkate değer unsurlarından birisi de içtenliktir. Katılım gerçekten isteniyorsa gerçekleşebilir. Sahte bir katılım duygusu uyandırarak insanların bazı kararları onamalarını beklemek, katılım sürecini bir lastik damga yerine kullanmaya çalışmak katılma yol açmaz. Katılım, bir sorunun sağlıklı biçimde çözümü için katılım gerçek bir gereksinim olarak görülüyorsa, başarılabilir. Katılma, bir başkasına istenileni yaptırma aracı olarak kullanıldığı sürece asla beklenen sonucu vermez. Gerçek katılma, gerçek katılma ihtiyacına dayanır.

Eğer katılımcılar, sorunu tanımlamaya, çözümünü tasarlamaya ve tasarımlarını uygulamaya geçirmeye cesaretlendiriliyorsa, katılımın içtenlikle istendiği söylenebilir.

Yukarıda sözü edilen unsurlar, katılımı sağlamanın zorunlu unsurlarıdır. Katılım sağlamak için gerekli başka unsurlardan da söz edilebilir. Ancak bu unsurlar, katılımcılık davranışının gelişimine koşut olarak gelişecek olan unsurlar olarak görülmektedir. Aksi halde; özgüvenin, sorunlara karşı duyarlılığın ve girişimciliğin gelişmediği, başkalarına bağımlılığın baskın olduğu pek çok toplulukta katılımın olanaklı olmadığını ileri sürmek gerekirdi. Oysa bu davranışların, katılım sürecinin nihai ürünü olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Katılımın sağlanması için gerekli olan ve katılımcılık davranışına koşut olarak gelişmesi beklenen unsurlar şöyle ifade edilebilir:

-Katılım, özgür ifadeye, örgütlenmeye ve harekete izin veren demokratik bir atmosfer içinde gerçekleşmelidir.

-Halkın kültürüne saygı gösterilmelidir.

-Hiçbir şey söylememe hakkı da içinde olmak üzere, alışkanlıklar arasında özgürce seçim yapabilme hakkını ve özgürce seçim yapabilmek için gereken bilgileri edinmeyi garantilemelidir.

-Kaynakların denetlemeleri ve özyönetim için halkın öğrenme gereksinimleri karşılanmalıdır.

-Sorunların tanımları için eleştirel farkındalığı kolaylaştırıcı olmalıdır.

Katılım Biçimleri

Katılımın iki türünden söz edilebilir: Etkili katılım ve zayıf etkili katılım:13

Zayıf Etkili Katılım

Zayıf etkili katılım, katılanlarca tasarlanmış olmayan yardım projeleridir. Böyle bir katılım, insanlara nesnelmiş gibi davranır. Aslında resmi çerçevede, katılım, topluluğun varolan hizmetleri kullanmasından ve bu hizmetlere girdi sağlamasından daha fazla bir şeyi genellikle içermez. Bu kategoride uygulama yapanlar, "doğru" bilginin temsilcileri olarak, üyeleri "saf veya cahil" olan yerel toplulukları yönlendirmeye, bilinçlendirmeye aşkırtırlar. Bu tip uygulamacılar, yerel toplulukların ne istediğini dinlemeden önce veya onların dünyaya bakışını tanımsızın onlar için neyin iyi olduğunu bildiklerinde misyoner karakterinde olmanın riskini taşırlar.14

Zayıf etkili katılımın yolu ise; danışma, kullanma, katkı, işbirliği ve üyeliktir.15 Bunlar katılımın en zayıf biçimleridir. Katılımın bu en zayıf biçimleri bile topluluğun güçlenmesine yardım edebilmektedir. Bu nedenle, katılımın zayıf biçimleri etkisiz değil, zayıf etkili katılım olarak adlandırılmaktadır.

Zayıf etkili katılım biçimleri, yurttaş karışmasına ve etkisine fazla izin vermez. Bu katılım biçimlerine yönelmenin tehlikelerinin farkında olmak önemlidir. Ama gizil yararları da gözden kaçırılmamalıdır.

Danışma.-Danışma; yerel gereksinmelere, önceliklere ve değerlere ilişkin olarak bürokratların ve uzmanların bilgilenmesinin bir yolu olmaktan çok; kararlarına, planlarına halk onayı sağlamak isteyen bürokrat ve uzmanların değerlerini, önceliklerini halka aşılamanın, şırınga etmenin bir aracı olarak kullanılabilir. Yönetici ve uzmanların yerel sorunlara ilişkin verdikleri kararlar, yaptıkları planlar üzerinde halkın düşünce söyleme hakkı, sadece sahk verme hakkıdır; karar verme hakkı değildir. Karar vericiler bu öğüdü izlemeye zorunlu değildirler.

Yine de danışılan yararlanıcılar, proje etkinliklerine gerçek dönütler sağlayabiliyorlarsa; projenin deseni, uygulaması ve sonuçları değişebilir. Bir başka deyişle yararlanıcı gereksinmelerinin, önceliklerinin anlaşılması, proje deseninin iyileşmesine yardım eder.

Danışma süresince, yöneticilerin, uzmanların ve topluluk üyelerinin sunduğu bilgiler, yararlanıcılar arasında hem ortak hem de bireysel eylemi kolaylaştırabilir. Çünkü bilgi eylemin

başlangıcıdır. Danışma süreci, topluluk üyelerinin yerel koşullara ilişkin bilgisini yükselterek, soruna ve çözüme ilişkin anlayışını geliştirerek olumlu etkide bulunabilmektedir.

Danışma, projelerin tasarlanması ve değerlendirilmesiyle ilgili yeni değerler ve algılar getirebilir; bunlar girişilecek yeni projelerde gereksinmelere yanıt vericiliği güçlendirebilir.

Katkı.- Katkı anlamındaki katılımın çok genel bir kullanımı, önceden belirlenmiş bir projeye, bitirildiğinde yararlanacak olanlardan işgücü, malzeme ve para sağlanmasıdır.

Katkıcı katılımcılık, insanlara ücretsiz emek gibi davranmaya yol açabilmektedir. Topluluk sorunlarının çözümü için salıverilmeyi bekleyen kullanım dışı kaynakların bulunduğu varsayımı, gönüllü çalışma içinde yararlanılabilecek insanlara eziyet edilmesine yol açabilir. Katkıcılık, işgücünü ezmenin bir çeşidi olur. Yerel önderlerce belirlenen gönüllü topluluk işçileri, ücretsiz çalıştırmayacak kadar yoksul olabilir. Bu durumda işgücü verimliliği düşük olabilir; hatta çalışanlar yardım projelerinin temel yararlanıcıları değilse verimliliğe düşman olabilirler.

Ancak katkıcı etkinlikler, eğer kullanılmayan işgücünü ve becerileri angaje ederse, ekonomik olarak etkili olur. Topluluğun sahip olduğu fakat tıkalı olan farklı çeşitten kaynaklar, yerel sorunların çözümü için salıverilebilirler. Doğrudan topluluk kaynaklarıyla finanse edilen projeler, yerel önceliklere ve taleplere daha çok yanıt verici olabilir ve kolaylıkların kullanımında daha az savurganlığa yol açar. Topluluk kaynakları etkili biçimde kullanılır. Ayrıca yerel sorunların çözümü için yardımsever davranışları harekete geçirebilir.

Topluluğun yerel yatırımları finanse etmesi, işin başarılmasının topluluğun denetiminde ve sorumluluğunda olmasına da bağlıdır.

Öte yandan katkıcı katılımcılık, en az taşıyabileceklerin omuzları üstüne yerel sorunları çözme sorumluluğunu atabilmek için yararlı bir ideolojik hile de olabilmektedir. Büyük gereksinmeler için dahi topluluklara sorumluluk vererek yükü topluluklara kaydırmanın, sosyal refah harcamalarını azaltmanın ve böylece varolan sorunlu durumu yenileyememenin gerekçesi olur. Topluluğun para, işgücü ve malzeme katkılarıyla yerel sorunların çözümlenmesinin beklenmesi, kaynakların adil olarak yeniden dağıtılmasına ilişkin taleplerden yönetimlerin kaçınmasını olanaklı kılar.

Topluluk kaynaklarının harekete geçirilmesi, toplulukların güçlendirilmesine yönelik bir adım da olabilir. Topluluk kaynaklarına dayalı girişimler, bağımlılığı artırabilen ve özgüveni zayıflatan dış kaynaklara dayalı girişimlere oranla başarı olasılığını daha da artırır. Topluluğun kaynak sağlayıcılığı, hizmetlerin yönetiminde de yer almak gibi gerçek katılıma yol açabilir. Hem de topluluk finansmanı, halkın yönetimlere kendi önceliklerini göstermesine izin verir. Bu tip katılım deneyimleri bile özgüveni geliştirebilir, topluluğun kendi kaynaklarıyla sorunlarını çözmeye yönelmesi davranışını artırabilir.

Kullanım dışı kaynakların harekete geçirilerek kullanıcıların yaşam standartlarını iyileştirmek,

hem ekonomik hem de politik olarak yoksullar ve zenginler arasındaki uçurumu daraltmak demektir.

Kullanım.- Topluluğun yakınına, ayağına götürülen hizmetler; müşteri ve tüketiciler ile hizmet sunan memurlar arasındaki iletişimi iyileştirir. İletişim iyileşince ve erişim kolaylaşınca, bürokratik olarak tahsis edilen mal ve hizmetleri halkın talep etme ve elde etme oranı artar. Ancak kullanıcı tipteki katılım, hedeflenmiş kullanıcıların kamu hizmetlerine erişmesini artırmaktan daha fazla bir şey değildir. Kullanımcılık, halkın yararlanmasını artırsa da, karar vermeyi topluluklara bırakmaz.

Kamu hizmetlerine erişmenin mütevazı bir artışı, güçlenmeye bir temel sağlar. Erişim sağlanmadığında hizmetlerden yoksun kalacak insanların hizmetlerden yararlanması, yararlanmanın derecesine bağlı olarak topluluk içinde yararların dağılımını değiştirecektir. Bu, yerel gücün dağılımını değiştirmeye yönelik bir ilk adımdır.

Kullanıcı katılımı açısından dikkat edilmesi gereken bir nokta da şudur: Ücretler, yoksulların kullanım heveslerini kırar, özellikle de hizmetin tüm maliyetini kapsayan yüksek bir düzeyde ise.

Daha iyi sağlığa, krediye vb. kavuşma, sosyal ve ekonomik olarak ve bu yüzden politik olarak insanları daha güçlü bir konuma getirir.

Üyelik.-Gönüllü bir temel üzerinde, topluluk üyelerinin belirli yerel sorunlara yönelik uygulamalara yardım etmek için üye olarak kaydolmasına katılım olarak bakılır.

Üye olarak yazılmış topluluk üyeleri, uygulanmasına yardım ettikleri hizmetler konusunda söyleme hakkına sahip olmayabilirler. Yine de; hizmetlerin kapsamını ve kabul edilmesini artırabilir, hizmetlerin halkın özel yaşam koşulları üzerine dayanmasını sağlayabilir.

Üyelik biçimindeki gönüllü yer almalar, yerel sorunları çözmeye yönelik topluluk girişimleri için bir katalizör rolü görebilmektedir. Topluluk işçisi olarak üye yazılanların bilinçlerindeki yükseliş, hizmet ilişkileri sırasında topluluğun diğer üyelerine de geçebilir. Tarımsal yayım uygulamaları içinde yer alan önder çiftçi yetiştirme çalışmaları, üyelik biçimindeki katılımın tipik bir örneği olarak anılabilir.

İşbirliği.-İşbirliği anlamında katılım olmaksızın, katılımcı kalkınma programları sürdürülemez. İşbirliği; topluluğun kendi içindeki işbirliği ile topluluk- devlet arasındaki işbirliğini kapsar. Bu işbirliklerinin gönüllü bir temel üzerinde gerçekleşmesi ve topluluğun işbirliği yapabilme yeteneklerini gözetmesi gerekir. Değilse, işbirliği adına zorlamalar ve zorlanmalar ortaya çıkar.

İşbirliği, topluluk üyelerinin sosyal ve ekonomik davranışları üzerinde olumlu etkilerde bulunur. Projelerde işbirliği, ilk göründüklerinden daha az riskli ve korkutucu olan almaşıklara insanları hazırlar.

Etkili Katılım

Etkili katılım, katılanlarca tasarlanmış kendine yardım projeleridir. Etkili katılım sürecinde insanlar; sorunlarına ilişkin kararlar, planlar, uygulamalar ve değerlendirmeler üzerinde etkili olurlar.

Katılımın bu biçiminde ortak amaçları başarmak için uyarılmış veya kendiliğinden oluşmuş örgütlenmeler ve girişimler vardır. Etkili katılım, etkilenenlerce tasarlanmış olan ve yürütülen kendine yardım projelerini içerir. Etkili katılım, herhangi bir yerel sorunun çözümüne yerel toplulukları gerçekten dahil etmeyi amaçlar. Az sayıda insanın düşüncesini çoğunluğa benimsetmeyi amaçlamaz; aksine çoğunluğun düşüncesini birlikte yeniden sorgulamayı ve keşfetmeyi amaçlar. Yaklaşım etkileşimlidir. Herkesin bilgisi önemli ve geçerlidir; önyargısız ve saygıyla diğerlerini dinlemek idealdir. Etkili katılımı sağlamanın yolu, toplum kalkınması yöntemi ve onun yaklaşımını, kavram ve ilkelerini paylaşan popüler eğitim, toplum eğitimi/toplum temelli eğitim gibi yöntemlerdir.

TOPLUM KALKINMASI

Tarihçe

Toplum kalkınması yönteminin tarihsel geçmişi pek eski sayılamaz. Yöntemin düşünsel

başlangıcı, 1944 yılında yayınlanan, "Afrika Toplumunda Kitle Eğitimi" adlı bir rapora dayandırılmaktadır. Daha sonraları, 1948 yılında toplanan "Afrika İdaresi Cambridge Yaz Kongresi"nde, yanlış anlaşılabilceği kaygısı ile kitle eğitimi kavramının yerine "toplum kalkınması" kavramının kullanılması önerilmiş ve benimsenmiştir.¹⁶ Burada görüldüğü üzere, toplum kalkınması yönteminin ilk uygulama alanı Afrika topluluklarıdır. Çünkü kavramın doğuşu, sömürgeci ülkelerin çeşitli nedenlerle Afrika'daki sömürgelerinin içinde bulunduğu yaşam koşullarını iyileştirme arayışlarının bir sonucudur.

Birleşmiş Milletler Örgütünün, toplum kalkınması yöntemini geri kalmış ülkelere yapılan teknik yardımlar içerisine alması ile toplum kalkınması dünyada hızlı bir yayılma göstermiştir. Öyleki, 1948 yılında tek bir ülkede tek bir toplum kalkınması danışmanı varken, bu sayı 1962'de 37 ülke ve 47 danışmana ulaşmıştır.¹⁷ Bu yayılmaya ek olarak, başlangıçta geri kalmış ülkeler toplum kalkınmasının uygulama alanı olarak görülürken ve gerçekten de en çok Asyanın, Afrikanın ve Latin Amerikanın az gelişmiş ülkelerinde uygulanırken; İngiltere, Amerika gibi gelişmiş endüstri ülkelerinde de uygulanmaya başlanılmıştır. Günümüzde ise toplum kalkınmasının tüm dünya ülkelerinde uygulama yoğunluğunu yitirmiş olduğu gözlenmektedir. Ancak, yine de gelişmiş gelişmemiş pek çok ülkede (daha çok da gelişmiş ülkelerde) yöntem tekil uygulamalar olarak sürdürülmekte ve giderek dünya, kalkınma arayışlarında toplum kalkınmasının geliştirdiği kavramların değerini yeniden keşfetmektedir.

Türkiyede toplum kalkınması uygulamaları I.BYKP döneminde, Devlet Planlama Teşkilatının sorumluluğunda ve köylerin kalkınmasını sağlamak amacıyla başlatılmış olup, 1963 yılında altı, 1964 yılında altı ayrı ilçede olmak üzere pilot projeler uygulamaya alınmıştır. 1964 yılında Köy İşleri Bakanlığının kurulması ile uygulama sorumluluğu aynı yıl bu Bakanlığa aktarılmıştır.

Köy İşleri Bakanlığı, deneme ilçelerinin seçimi için öngörülen ilkelere bağlı kalmamıştır.¹⁸ 1965 yılında anılan Bakanlıkça uygulamanın başlatıldığı 17 ildeki çalışmaların toplum kalkınması denemesi sayılamayacağı; çünkü seçilen alanların Bakanlığın orman köylerini kalkındırma çalışmaları ve çok yönlü planlama için seçilen ilçeler olduğu ve bu yüzden buralardaki çalışmaların toplum kalkınmasının çok yönlülük ilkesine aykırı, tek yanı ağır basan çalışmalar olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹⁹ Öyleki, Bakanlığın toplum kalkınması anlayışı, "halka, yöneticilerle işbirliğinin yararlarını anlatmak" olarak tanımlanmaktadır.²⁰

1968 yılında ise toplum kalkınması uygulamalarının sorumluluğunun İçişleri Bakanlığına aktarıldığı görülmektedir. 1969 yılında ise deneme çalışmalarına son verilmiştir.

II.BYKP, "toplum kalkınması özel ihtisas komisyonu raporu", bu plan döneminde belirli sayıda köyde çalışma yapılmasını, III.BYKP döneminde ise tüm köylerin uygulama kapsamına alınmasını önermiştir.²¹ III.BYKP döneminde ise yöntem bir yana itilmiştir. Bu yana itilme, yöntemin başarısızlığının bir sonucu değildir. Çünkü yöntemin ülkemizdeki uygulamalarına ilişkin araştırmalar, halk katılımının sağlanmasında ve kalkınma girişimlerinin başarılı olmasında toplum kalkınması yönteminin etkili olabildiğini ortaya koymaktadır.²²

Toplum kalkınması yöntemi ile Türkiye'de ulusal kalkınmaya ve toplulukların kalkınma çabalarına katılmasında önemli katkılar yapılabilir. Toplum kalkınması kavramını köy

kalkınması ile eş anlamlı kullanan I.BYKP'nın toplum kalkınmasından beklediği yararlar şunlardı:23

-Tarımda beklenen gelişme, toplum kalkınması programlarının uygulanmasına bağlıdır.

-Köylünün temel ihtiyaçlarının karşılanması şimdiye kadar olduğu gibi yalnız devlet kaynaklarına bırakılırsa, bu ihtiyaçların karşılanması için uzun bir zaman gerekecektir. Bu bakımdan yatırımlarda halkın katılma payının artırılması yatırım toplamını artıracak, tesbit edilen hedeflere daha kısa zamanda ulaşılacaktır.

-Ayrıca çeşitli kamu kurumları köylerde.. büyük.. harcamalar yapmaktadır.. harcamaların daha iyi sonuç vermesi için toplum kalkınması programlarının uygulanması zorunludur.

-Yaratılan iş hacminden daha çok nüfusun şehirlere gitmesine engel olmak amacıyla tarım bölgelerinde tarımla ilgili olmayan alanlarda iş yaratmak ve bu çalışmalara halkın katılmasını sağlamak için alınması gereken en önemli tedbir toplum kalkınması programlarının etkin bir şekilde uygulanmasıdır.

-..bu faydalar yanında, değerlendirilemeyen işgücünün değerlendirilmesi, köylünün tarım dışı çalışmaların gerektirdiği şartlara alıştırılması, üretim tekniğinin düzeltilmesi, sosyal standartların yükseltilmesi gibi başka yararlar da toplum kalkınması programlarından beklenmektedir.

Bu sorunlar, yaklaşık kırk yıl sonra bugün hala ülkemizin gündemindedir. Geçen yıllar içinde kentlerde artan gecekondulaşma ve işsizlik, altyapının yetersizliği, çevre kirliliği vd. de bu sorunlara eklenmiştir. Bütün bu sorunların halk katılımı olmaksızın çözülebileceği düşünülüyorsa ülkemizin kalkınma çabalarında katılımcı bir yöntem gereksinimi de yok demektir.

Hedef Kitle

Toplum kalkınmasının hedef kitle topluluklardır. Topluluk, hem bir yerel komşuluk olarak, hem de özel ortak ilgileri, yararları bulunan insan kümesi olarak tanımlanabilmektedir.

Bir Yerel Komşuluk Olarak Topluluk._ Toplum kalkınması (community development) kavramı ile vurgulanılan "toplum"; aslında bir toplumun (cemiyet) parçası olan yerel bir topluluktur (cemaat). Yerel topluluk, toplum kalkınması yönteminin hedef kitesidir. Bir yerel topluluğu tanımlayan dört özellikten sözedilebilir. Bunlar; biz duygusu, yüz yüze -birincil- ilişkiler ve topluluğun ortak sorunları üzerinde işbirliği ve dayanışmadır. Derecesi -yeğinliği ve yoğunluğu- topluluktan topluluğa farklılaşmakla birlikte, bu üç özelliğe sahip olan ve sınırları belirli bir coğrafi yerleşim üzerinde kalıcı olarak bulunan bir insan kümesi, bir yerel topluluk olarak tanımlanabilir. Böyle bir insan kümesinin üye sayısı da topluluktan topluluğa farklılaşabilecektir; ama yüz-yüze ilişkilerin başatlığını değiştirecek kadar çok olamaz. Tk'nın hedef kitle, köyde ya da kentte yaşayan ama bu özellikleri taşıyan küçük bir yerel topluluktur.

İşte toplum kalkınması (tk); yüz- yüze iletişimin kurulabildiği, üzerinde işbirliği ve dayanışma gösterebilecekleri ortak sorunları bulunan; belli bir coğrafyayı kalıcı olarak paylaşan ve bu nedenlerle kendilerine "biz" diyen küçük bir yerel topluluğun ; bilgi ve becerilerinde, kurumlarında ve kurallarında karışmayla istendik değişmelerin oluşması sürecidir. Topluluğun bir yerel komşuluk olarak tanımlanmasına dayanılarak toplum kalkınması Birleşmiş Milletler Örgütü'nce şöyle tanımlanmıştır:

Toplum kalkınması), küçük yerel toplulukların; içinde buldukları sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları iyileştirmek yönündeki çabalarının; devletin bu yöndeki çabalarıyla birleştirilmesi; bu toplulukların ulusun bütünüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam olarak katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir.

Özel Ortak Yararlar Kümesi Olarak Topluluk.- Bir yerel komşuluk olarak, yani coğrafi olarak topluluğun tanımlanmasına itirazlar vardır. Bu itirazın gerekçesi, aynı coğrafi alan içinde farklı toplulukların bulunabildiği ve bunların yararlarının çoğu kez çatıştığı gerçeğidir. Topluluk; iş, sanatsal yetenekler, bir din, bir ideoloji, bir alt kültür, bir tarih ve benzerleri gibi derin ortak yararları paylaşan insanlardan oluşan bir küme olarak da tanımlanabilir. Topluluk böylece tanımlandığında, toplum kalkınmasının coğrafik topluluklar çevresinde olduğu kadar, kadınlar veya bir çevre ilgileri gibi özel ortak yönelimleri bulunan nüfuslar çevresinde de uygulanabilmesi olanaklı olur.

Düzenleyici Kuralları

Herhangi bir toplum kalkınması etkinliğine topluluğun sorunlarıyla/ gereksinmeleriyle başlanır. Gereksinmeler topluluğun katılmasını, katılma ise topluluğun kaynaklarının işe koşulmasını uyarır. Gereksinme, katılma ve kendine yardım, bir toplum kalkınması etkinliğinin düzenleyici kurallarıdır. Şöyleki;

1. Tüm halk eğitimi etkinlikleri gibi, toplum kalkınması çalışmaları da gereksinmelere dayanmalıdır. Ancak diğer halk eğitimi etkinliklerinden farklı olarak burada, topluluğun gereksinmelerine/ sorunlarına yönelinir.

Tk'sı ile ele alınabilecek topluluk sorunları iki tipe ayrılmaktadır:

-Çözümün de yararın da ortak olduğu sorunlar; su şebekesi, kanalizasyon sistemi, okul gibi.

-Çözümün ortak, yararın bireysel olduğu sorunlar; sulama şebekesi, tarımsal mücadele gibi.

Bu düzenleyici kural, topluluğun işe sorunlarını/ gereksinmelerini tanımlayarak başlamalarını gerektirir.

2.Katılmak, süreç içinde ötekilerle "etkileşen özne" olmak demektir. İnsanlar süreç içinde etkileşen özneler olarak yer almalıdırlar.Çünkü;

-Kalkınma programların hedef kitle üzerinde kalıcı bir etkisinin olması, insanların kendilerine olan güvenlerinin artması, başarı ve başarısızlıklarından öğrenmeleri ancak böylece olanaklıdır.

-En iyi düşünceler sık sık önderlerden değil, halktan gelmektedir. Halk başlatınca önderler onları izleyecektir.²⁴ Bu kaynağın değerlendirilmesi de herkesin etkileşen özne olarak süreçte yer almasını gerektirmektedir.

-Katılmanın anahtarı gereksinmedir. Topluluğun ortak sorunlarına/ gereksinmelerine odaklaşılması üyelerini katılmaya güdüler. Ancak; günümüzde kalkınma uzmanları, araştırmacılar ve kalkınma kuruluşlarının tümü, kalkınma sürecine yerel halkın katılımının önemini kabul etmektedirler; ve fakat, insanların ancak gereksinmeleri ölçüsünde katılacaklarını bunların çok azı anlamış durumdadır.²⁵ Dolayısıyla gereksinmenin topluluktaki kimlerin gereksinmesi olduğu, önemi ve önceliği katılmayı derinden etkileyecektir. Topluluğun işe duyduğu en yakıcı ve ele almaya uygun bir sorunla başlayabilmesi; topluluk içindeki bir gücün kendi yararını dayatmasının önlenmesi ancak ilgili herkesin etkileşen özne olarak süreçte yer aldığı demokratik işleyişle olasıdır.

3.Topluluk, kaynaklarını işe koşmalıdır. Bir kendine yardım süreci olan tk'nın en önemli dayanağı; topluluk üyelerinin bilgileri, becerileri ve diğer olanaklarıdır. Yerel topluluklar, kuşkusuz, salt kendi olanakları ile çözemeyecekleri birçok soruna sahiptirler; ama biraraya geldiklerinde yaşayışlarını etkileyen koşulları başlangıçta kestirdiklerinden daha fazla değiştirebilmekte, hem de kamu desteğini daha kolay sağlayabilmekte, daha etkili kullanabilmektedirler.

Gereksinmenin katılımı uyardığı gibi, katılım da topluluğun kaynaklarını işe koşmasını uyarmaktadır. İnsanlar ortak sorunlarının çözümüne ilişkin programlar geliştirme fırsatına sahip olduklarında, genellikle onları başarmak için de çalıştıkları ve bu amaçla kaynaklarını işe koştukları sıkça gözlenmiştir.

Sorunu Belirlemek

Birinci düzenleyici kural uyarınca herhangi bir tk'sı etkinliğine topluluğun sorunlarıyla/ gereksinmeleriyle başlanır. Burada konunun can alıcı noktası, sorunu kimin belirleyeceğidir. Sorunu yaşayanlar, elbetteki sorunun ne olduğunu daha iyi bilirler. Öyleyse topluluğun sorununun ne olduğuna yine topluluk karar vermelidir. Topluluğa dışarıdan gelen insanların sorun olarak gördüğü konularla toplum kalkınması çalışmalarına başlanılamaz. Sorunun belirlenmesi, insanların yaşamı kavrayışını değiştirmeye ve sorununu çözmek üzere eyleme geçmesini sağlamaya hizmet eder. Topluluk dışından gelen birilerinin belirlediği sorunların bu etkiyi yapması beklenemez.

Sorunun belirlenmesi aşamasında toplum kalkınmacının rolü, sanki bir tansıkla sorunlar farkedilecekmiş gibi beklemek olamaz. İşin ilk adımı, katılanları; dertlerini, sıkıntılarını diğer topluluk üyeleriyle paylaşmaya ve neden böyle olduğunu irdelemeye özendirme.

İnsanlar genellikle sorunlarını normalleştirme eğilimindedirler; sorun onların yaşamlarının bir parçası olur. Eğer böyleyse topluluk tarafından farkedilinceye kadar sorun ele alınmayacak mıdır? Aslında bu durum büyük bir zorluk olarak görülmemelidir. Sorunun belirlenmesi işinin bir parçası da üzerinde konuşulan konuya ilişkin olarak katılanların değerlerini, algılarını ve deneyimlerini diğerleriyle paylaşmaya yüreklendirmektir. Diğer bir parçası ise halkın gereksindiği bilgileri bulmalarına toplum kalkınmacıların yardım etmesidir. Farklı deneyimler ve bilgiler, durumun yeniden düşünülmesi ve tanımlanmasında bir girdi olacaktır. Topluluk, "biz yaşamımızda bir sorun görmüyoruz" diyebilir, fakat toplum kalkınması çalışanları halkın dikkatini mevcut olan diğer bilgilere, başka topluluklardaki olumlu örneklerle de çekerek varolan durumun irdelenmesinde bir role sahip olmalıdır.

Öte yandan, toplum kalkınması çalışanları hazır istatistik bilgileri, araştırma bulgularını, gözlemlerini kullanarak topluluğun sorunlarını, gereksinmelerini anlamaya çalışabilir. Bunun sonucunda toplum kalkınmacıların bir sorun olarak algıladığı ama topluluğun algılamadığı bir şey varsa ne olacak? Bu durumda, uzmanların sorun olarak gördükleri ama yerel halkın sorun olarak görmediği konu halka iletilerek, "Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, bu gerçekten bir sorun mudur?" diye sorulabilir.²⁶

Topluluk sorunlarının anlaşılmasında şikayetler ve gözlemler önemli bir kaynaktır. Ancak şikayet saptamak nazik bir iştir; insanlara, "Şikayetiniz var mı?" gibi bir tavırla soru sorulamaz. Şikayet saptama işinin bir sohbet havası içinde yürütülmesi gerekir. İnsanlarla sağlıkları, çocukları, borçları gibi konuşulabilecek pek çok konu vardır; insanlar genellikle böyle konular hakkında konuşmaktan hoşlanırlar. Bu sohbetler sırasında pek çok şikayet dile getirilecektir. Dile getirilen şikayetlerin altında çeşitli sorunlar yatabilir. Bu sorunların neler olduğunu en doğru olarak topluluk tanımlayabilir. Gözlemler yaparak topluluk hakkında bilgi toplarken ise şüphe uyandırarak güvensizliğe neden olmamak ve olanı olduğu gibi, gözlemcinin değerlerini, doğrularını işe karıştırmadan anlamaya çalışmak gerekir. ²⁷

Eğitimsel Niteliği

Toplum kalkınması, BM'in yaygın biçiminde kullanılan tanımında olduğu gibi, toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarını iyileştirmek için onların kendi gayretleri ile devletlerin bu yöndeki çabalarını birleştiren bir süreç olarak ifade edilir. Ancak toplulukların ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarındaki iyileşmelerin, toplum kalkınmasının hedeflerinden daha çok ürünleri olduğu bilinmelidir.²⁸ Toplum kalkınması yalnızca üretim artışı, yollar, evler gibi somut sonuçlarla değil, bu somut sonuçların başarılması sürecinde insanlara neler olduğu ile de ilgilidir. Dolayısıyla toplum kalkınması (tk); ulusal- bölgesel ya da yerel, kalkınmanın 'olmazsa olmazı' olan insanın gelişimini sağlamaya yönelik kalkınma odaklı bir eğitim yöntemidir.

İnsan yaşamının temeli öğrenmedir. Doğuştan gelenler dışındaki tüm davranışlar öğrenme ürünüdür. Öğrenme yalnızca okulda olmaz. Yaşamın içinde de öğrenilir. Ama yaşamın içinde öğrenmenin istenmeyen ya da yetersiz bazı yanları vardır:

-Yaşamın içinde öğrenmek rastlantıya bağlıdır; öğrenme olabilir de olmayabilir de.

-Yaşamın içinde doğru, güvenilir davranışların yanında; yanlış ve zararlı olanlarını da öğrenmek olanaklıdır.

-Yaşamın içindeki öğreticiler çoğu zaman mükemmel değildir; neyi ne kadar ve nasıl biliyorsa onu öğretir.

Hiçbir toplum, üyelerinin davranışlarını rastlantıya bırakmak istemez. Çünkü insan hayatının olduğu gibi, toplum hayatının temeli de öğrenmedir. Her toplum öğrenmenin en mükemmel biçimde gerçekleşmesi için düzenlemeler yapar. İşte önceden planlanan, rastlantıya bırakılmayan öğrenme etkinliklerine eğitim denilir. Her eğitim öğrenmeyi içerir, ama her öğrenme eğitim değildir.

İnsanların fiziksel ve toplumsal çevreleriyle; refahlarını, mutluluklarını, sağlıklarını en çoğa çıkaracak yönde etkileşebilmek için gereksindikleri/ sahip olmaları beklenen bilgi, beceri ve tutumlar vardır. Yaşama becerisini artıran bu yeterlikler en sağlıklı biçimde eğitim sistemi içinde kazanılabilir.

Eğitim denilince insanların akıllarına okullar gelmektedir. Oysa eğitimin onlarca biçimi vardır. Öğrenme amacıyla kasıtlı olarak oluşturulmuş, öğrenmeyi sağlayacak etkileşimin rastlantıya bırakılmadığı bütün düzenlemeler eğitimidir. Bu bir staj, çiraklık, gezici kitaplık uygulaması, bir oyun ya da toplum kalkınması çalışması olabilir.

Toplum kalkınması, eylem içinde öğrenmeyi öngörür. Eylem içinde öğrenmek eyleme katılmakla olanaklıdır. Öyleyse toplum kalkınmasının kalkınma odaklı ve katılımı olanaklı bir eğitim yöntemi olduğu söylenebilir. Toplum kalkınması, katılımı sağlamak için yerel ortak gereksinimleri veya sorunları kullanır. Bu ortak yerel gereksinimlerin karşılanması, sorunların çözülmesi, topluluğun yaşam koşullarının iyileşmesinin yansıması, süreç içinde öğrenilen davranışların pekişmesini de sağlar. İnsanlar esas olarak kendi çabaları ve gerektiğinde alınan dış destekle sorunlarının çözüldüğünü gördükçe öz güvenleri gelişir, sorunlarına karşı duyarlılıkları artar ve varolan sorunlarını çözmek için girişimcilikleri güçlenir. Bunlar toplum kalkınması yöntemi ile geliştirilmek istenen nihai davranışlardır.

Toplum kalkınmasının eğitsel niteliği konusunda şöyle bir betimleme yapılabilir: Toplum kalkınması bir topluluk okulunun adıdır. Bu okulun öğrencileri topluluğun yetişkin insanlarıdır ve bu okulda başarılması gereken bazı dersler (işler) vardır. Fakat başarılması gereken bu derslerin neler olacağına dışarıdan birileri değil, öğrencilerin kendileri karar verirler. Zaten bu okulda öğrencilerin demokratik katılımı ve devredilemeyen karar yetkileri temelinde yükselen bir yönetim sistemi vardır. Bu sistemi işleterek başaracakları derslere karar verirler ve yalnız karar vermekle kalmaz, başarmak için tüm yeteneklerini ve kaynaklarını işe koşarlar.

Yeteneklerinin ve kaynaklarının yetmediği yerde, topluluk dışından destek isterler. Ancak öğrenciler, isteyecekleri bu desteği başarılacak dersi kararlaştırırken belirlerler ve bu desteği alamayacaklarsa ve desteksiz başarılı olamayacaklarsa o dersi öğretim programına almazlar. Tüm bu düzenlemelerin sonunda, başarılı oldukları her ders, hem onların içinde yaşadıkları koşullarda bir iyileşme sağlar; hem onlarda kendi çabaları ile kendi yaşam koşullarını iyileştirebileceklerine ilişkin bir öz güven yaratır; hem de her başarı bu öz güveni pekiştirerek girişimlerin sürekliliğini mümkün kılar. Öte yandan, toplum kalkınması sürecinin bütünü bir öğrenme yaşantısıdır ve öğrenciler başarısızlıklarından da ders alırlar.

Eğitimin konusu davranışlardır. Öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediği davranışlara bakılarak gözlenir. Günlük dilde davranış denildiğinde bir söz, jest, mimik ya da devinim gibi gözlenebilen bir şey anlatılmaktadır. Gözlenebilen davranışlar; bilgi, beceri, tutum, inanç, alışkanlık gibi bilişsel unsurların; içinde davranılan fiziksel ve toplumsal ortamın; gereksinmelerin, ilgilerin ve davrananın fiziksel özelliklerinin ve yukarıda sayılanların tümünün işe karıştığı algının etkileşiminin bir ürünüdür. Dolayısıyla, davranışları yenilemek için, yukarıdaki etmenlerin tümüne etkide bulunmak gerekir.

Bir eğitim süreci olarak toplum kalkınması, davranışları etkileyen bilişsel, toplumsal ve fiziksel unsurları dikkate alır ve bu unsurları etkilemeye çalışır. Bu amaçla, örneğin okuma-yazma eğitimi, beceri eğitimi, gösteri yöntemleri ve kitle iletişim araçları ile bilgi aktarımı, özendirme gibi eğitsel; önderlik ve örgütlenme gibi toplumsal; fiyat teşvikleri, sulama, pazarlama, kredi, okul, sağlık ocağı gibi fiziksel önlemleri içerir.

Toplum kalkınması, etkinliği yüksek bir öğrenme tarzıdır; çünkü o salt öğretmekle kalmaz, öğrenilenleri gerçek durumlara uygulama yeteneği kazandırır.²⁹ Bu nedenle insan kaynaklarının gelişiminde etkili bir yöntemdir.

Davranışın Bilişsel Yönü: Süreçte Ne Öğrenilir?

Tk'sı, ortak sorunlar üzerinde bir ortak eylem süreci olduğu için, öncelikle topluluk üyeleri arasında bir etkileşimi gerektirir. Bu etkileşim içinde olan şudur:³⁰

- Pek çok alanda, önceden işbirliği yapmamış insanlarla gönüllü bir temel üzerinde birlikte yer aldıktan sonra inanç ve tutumlarda değişme olduğu gözlenmektedir. Birbirleri hakkında yanlış inanç ve önyargılara bolca sahip olan insanlar biraraya geldiklerinde bu sonuç daha çok gözlenebilmektedir. Bu sonuç birinci veya ikinci toplantıdan sonra oluşmaz.. Fakat belli bir zaman dilimi içinde insanlar, insan anlayışına ve gelişmesine engeller oluşturan önyargıların ve yanlış inançların çoğunu yenmeyi öğrenirler.

- Farklı geçmiş öğrenmelerden, ilgilerden ve kültürlerden insanlar biraraya geldiği zaman; onlar bütüne çeşitliliğin zenginliğini getirirler. İşliklerde, tartışma kümelerinde v.b. de girdilerin çeşitliliği gelişmenin gizilgücüdür; hem çıktılar yalnızca bir veya iki bakış açısından değil, çok seslilikten alınır, (hem de farklı geçmiş öğrenmelere sahip her birey bir öğrenme kaynağı işlevi

görür.)

- Artan etkileşim her zaman işbirliği üretmez. Pek çok toplulukta bir konunun öne çıkması, topluluğun lehte veya aleyhte kümelere bölünmesine neden olur. Herbiri izlenecek doğru eylem veya çözüme ilişkin bir öneriye sahiptir. Büyük olasılıkla, bir önermeye itiraz eden insanlar itirazları için çok sağlam gerekçelere sahiptirler. İtirazlar üzerine değiştirilen birinci öneri çok sağlam bir öneri haline getirilebilir; çelişen görüşler birleştirilebilir ve bir kalkınma sürecini başlatmak için uzlaşma ve anlayışın ortak temeli geliştirilebilir. Tüm olasılıklara göre, kümeler birbirleriyle etkileşmedikçe birbirlerinin topluluğun durumunu iyileştirmeye dönük çabalarını çok etkili olarak bastıracaklardır.

Toplum kalkınması, topluluk içi etkileşimin yanı sıra, toplulukla çevre arasında sorun-odaklı etkileşimleri de gerektirir. Bu etkileşim, çevrede kullanılacak hangi olanakların olduğunu anlamaya, elde etmeye veya çevreyi etkilemeye dönüktür.

Katılanlar, gerek topluluk-içi, gerekse çevreleriyle etkileşimleri aracılığıyla bir sorunlarını çözmeye, bir gereksinmelerini karşılamaya yönelirler. Her başarı onların benlik algısının olumlu yönde değişmesine, (biz başardık, başarabiliriz); her başarısızlık ise davranışlarını gözden geçirmelerine yol açar.

Lackey ve Dershem'in alanyazın taramaları,31 bütün bu etkileşimler sonucunda katılanların şunları öğrendiğini göstermektedir:

- Önyargılarını yenmeyi,**
- Çekişmeli bir öneri üzerinde hınçsız ve sataşmasız olarak tartışmayı,**
- Farklı düşüncelere ilgi göstermeyi,**
- Yerel kaynakların neler olduğunu,**
- Kamu ve diğer çevre kuruluşlarıyla ilişki kurmayı,**
- Bilgi toplamayı,**
- Demokratik kararlaştırmayı,**
- Kişisel sorumluluğu,**
- Bireyin küme içindeki rolünü,**
- Grup dinamiklerini,**
- Siyasal güç yapısını,**
- Sınırlılıklarını.**

Etkileşim içindeki bu öğrenmelere "yaparak- yaşayarak öğrenme" denilmektedir. Ancak tk'sı süreci içindeki öğrenme, ortak sorunları çözmek için ortak eylemde bulunabilme yeterliği kazanmakla sınırlı değildir. Yanısıra, ortak eylemin yöneldiği konu üzerinde bilgi, beceri ve tutumlar da kazandırmaktadır. Bunlara da "yetiştirme" ürünü olan öğrenmeler denilmektedir. Bahçıvanlık, pazarlama teknikleri, sulama yöntemleri, beslenme, el sanatları, kooperatifçilik, eğlence gibi. Bu tür konular, topluluğun tüm üyelerinin ya da bir kaç kümesinin gereksinmelerini oluşturabilecek konulardır. Bunlar toplum kalkınması sürecinde etkileşim araçları olarak kullanılırlar. Bu yüzden de toplum kalkınması uygulamalarında, ortaklaşa yönelinen bu konulara ilişkin yeterlikler kazandırmaya yönelmek kaçınılmazdır. Bu konulara ilişkin yeterlikler kazandırmak için toplum kalkınması; diğer halk eğitimi yöntemlerinden, tarımsal yayım, halk sağlığı, ev ekonomisi, sosyal çalışma çabaları ve uzmanlarından yararlanır.

Davranışın Fiziksel ve Toplumsal (Ortamsal) Yönü

Gereksinme.- Sorun, insana rahatsızlık veren bir durumdur; bir gereksinmenin karşılanmasını güçleştiren veya olanaksızlaştıran bir engele ilişkin bir soru sorulduğu zaman ortaya çıkar. Bir başka deyişle sorun, rahatsızlık veren bir duruma ilişkin olarak sorulan bir sorudur. Bir sorundan sözedebilmek için bu tanımın içerdiği üç ögenin; yani gereksinme, engel ve soru'nun birlikte bulunması gerekir.

Gereksinme, eksikliği duyulan bir şeydir; yani varolan durumla varolması istenilen durum arasındaki fark ve/veya bu farkı gidermek için gereken ama sahip olunmayan para, bilgi gibi maddi ve maddi olmayan araçlardır. Gereksinmeler, duyulan ve duyulmayan gereksinmeler olarak ikiye ayrılmaktadır. İçinde bulunulan durumla içinde olunmak istenilen durum arasındaki fark ve bu farkın gidericileri öznece algılanıyorsa, "duyulan gereksinme" sözkonusudur. Değilse, yani bu fark ve farkın gidericileri öznece algılanmıyorsa gereksinme duyulmuyor demektir.

Varolan durumla varolması istenilen durum arasındaki farkın oluşturucuları, engellerdir. Bunlar, gidericilerin karşıtları, olumsuzlardır; parasızlık, bilgisizlik, yasaklar gibi.

Varolması istenilen durum, amaçtır. Ortada bir amaç varsa ve erişilemiyorsa, bu durum insanda rahatsızlık yaratır. Bu noktada, durumu anlamaya ve çözmeye yönelik bir soru sorulması beklenir. Duruma ilişkin bir soru sorulmuyorsa bir sorundan da sözedilemez. Çünkü soru sorulmuyorsa sorun algılanmamış demektir. Soru sorulup sorulmamasına bağlı olarak sorunları da duyulan ve duyulmayan sorunlar olarak ayırmak olanaklıdır.

Günümüzde dünyanın her yanında ilgili kişi ve kuruluşların kalkınma sürecine yerel halkın katılımının önemini kabul ettikleri görülmektedir.³² Çünkü kalkınma projelerinin hedeflediği kitle üzerinde gerçek ya da kalıcı bir etkide bulunması için, başarı düzeyinin artması için yerel halkın katılımına gerek duyulmaktadır. Katılmanın gerekliliğini kabul etmenin altında kalkınmaya olumlu etkilerinin yanısıra yerel topluluklara, onların kendileri için doğru kararlar alabileceklerine güven de yatmaktadır. Gerçekten de, yerel topluluklar eğer alması çözümleri

çıeren tam bilgiyle donatılırlarsa, sorunları hakkında kendileri de akılcı kararlar alabilirler ve almaktadırlar. Böylesi kararlar yoluyla topluluğun kendine olan güveni de artmaktadır.³³ Bir başka deyişle kamunun herhangi bir topluluğa güven duyması, topluluğun kendisine güven duymasının ön koşulu olmaktadır.

Yerel toplulukların asgari yardımla sorunlarını çözmek için girişimde bulunmaları temel ilke olan toplum kalkınmasında katılım, "olmazsa olmaz" bir koşuldur.³⁴ Topluluğun ve önderlerinin çalışmalara geniş ölçüde katılmaması durumunda toplum kalkınmasının başarılı olması olası değildir. Çünkü o, ancak sıradan topluluk üyelerinin istek ve anlayışı oranında başarıya ulaşabilir.³⁵

Toplum kalkınmasının olmazsa olmaz bir koşulu olarak katılımın da birikimli ve gittikçe etkilileşen bir yapısının olduğu söylenebilir. Şöyleki;³⁶

-Toplum kalkınmasının ilk aşamasında, topluluk üyeleri duyulan gereksinmelerin sistematik bir tartışmasına,

-İkinci aşamada gereksinmelerini gidermek için sistematik bir planlama yapmaya,

-Üçüncü aşamada kendi fiziksel, toplumsal ve ekonomik kaynaklarını kullanmaya,

-Ve yeniden başa dönerek, ulaştıkları sonucun verdiği güdülenme ile yeni programları ele almaya katılırlar. Ancak katılımın bu aşamalandırılmasında da görüleceği üzere katılım salt karar almayla sınırlı kalmamalı, planlama ve planların uygulanmasına da yayılmalıdır. Bu durum katılımın katkı ile bütünleşmesini öne çıkarmaktadır. Zaten toplum kalkınması, başkalarından yardım beklemek yerine, toplulukların kendi olanaklarıyla ve gerektiğinde alınacak dış yardımlarla kendi sorunlarını çözmelerini öngören bir yaklaşımdır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, toplum kalkınmasında halkın katkısının miktarı değil, katkıda bulunması önemlidir; ve katkı sağlamak için zora başvurmak veya pazarlık yapmak toplum kalkınması ile bağdaşmaz.

Toplum kalkınması çalışmalarına halkın katılımını sağlamak için, yerel topluluğun duyulan gereksinmelerinden hareket edilir. Halk, çözülmesini istediği bir soruna yönelinmedikçe toplum kalkınması çalışmalarına katılmayacaktır.³⁷ Çünkü onlar, ancak kendilerinin gereksinme olarak gördüğü şeyler için isteyerek çalışmakta ve gereksinmelerinin esas olarak kendi çabası ile giderildiğini gördükçe katılımı artmaktadır.³⁸ Duyulan gereksinmeler, bir kalkınma girişiminin başarı veya başarısızlığında en önemli tek etmen olmakla birlikte³⁹ bu, duyulmayan gereksinmelerin ele alınmayacağı biçiminde anlaşılmalıdır. Aksine, duyulmayan gereksinmeler de gözardı edilmemeli ama gidermeye kalkışılmadan önce duyulması sağlanmalıdır.

Topluluğun katılımına dayanması ve katılımı sağlamak için duyulan gereksinmeler yönelmesi, toplum kalkınmasının en ayırt edici özelliklerinden biridir. Çünkü toplum kalkınması dışındaki çalışmalar, genellikle toplumun duymadığı ve fakat gerçekleşmesinde kamu yarar görülen projeleri ele almakta ve dolayısıyla çoğu kez, topluluğun gereksinmelerinden değil, kamunun hedeflerinden hareket etmektedirler. Burada vurgulanması gereken bir nokta da, topluluğun

gereksinimleri ile kamunun kalkınma hedefleri arasında bir ilişkisizlik veya karşıtlık olması durumudur. Böylesi bir durumda uyuşmazlığın giderilmesi gereklidir.⁴⁰ Herhalde bu uyuşmazlık ya topluluğun sorunu doğru tanımlaması için gerekli bilgilere ulaşması sağlanarak ya da topluluk doğru biçimde tanımlanarak giderilebilir.

Öte yandan, karşılanması için gereken süre ve olanaklar açısından gereksinimler de farklılaşırlar. Bu farklılaşmaya bağlı olarak toplum kalkınması programlarını "kolay-zor" veya "küçük-büyük" olarak ayırtırmak olasıdır. Sonuçlarının kısa zamanda görülebileceği, gerçekleştirilmesi kolay işlere öncelik verilmesinin; ilk ele alınacak işlerin topluluğun büyük çoğunluğunu ilgilendiren işler olmasının genel bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Böylece, zorluğu daha az ve daha kısa dönemli programların başarılması ile sağlanacak güven ve heyecanın, daha güç işlerin zorluklarını ve engellerini aşmada kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir; ya da yaygın deyim ile, "başarı başarının mayası" olacaktır. Ancak bu noktada, kısa dönemli ve kolay başarıların, uzun erimli zor programlarda ivecenliğe, umutsuzluğa yol açıp açmayacağı da düşünülmelidir. Belki bu nedenle, kolay ve zor programların birlikte düzenlenmesinin daha iyi olacağı, böylece üyelerin bir yandan küçük başarılar elde ederken bir yandan da daha zor amaçları gerçekleştirmeye yönelebilecekleri söylenmektedir.⁴¹

Örgütlenme.- Toplum kalkınması, yerel toplulukların sorunlarını çözmek üzere çeşitli ortak eylemleri içermekte; bu ortak eylemlerin yerine getirilebilmesi için ise toplulukların örgütlenmesi gerekmektedir.⁴² Bu yüzden eylem için örgütlenme, toplum kalkınmasının yüreği olarak tanımlanır.⁴³ Deneyimler, kalkınma girişimlerinin sorumluluğunu alabilecek yerel örgütlerin oluşturulmasının başarı için bir koşul olduğunu göstermektedir.⁴⁴ Bu nedenlerle, toplum kalkınması uygulamalarında;

-Varsa yerel örgütlerin daha etkili duruma getirilmesi,

-Yoksa ya da gerekiyorsa yeni örgütlerin oluşturulmasına yönelinir. Örgütler, topluluğun görüş ve enerjisini bir araya getirmek ve bir şeye odaklamak için kesinlikle zorunludur.

Daha önceleri de vurgulandığı üzere, toplum kalkınması, bir parçası olduğu halk eğitimi gibi, gönüllülük esası üzerine kurulu bir yöntemdir. Dolayısıyla yerel topluluğa yukarıdan örgütlenmenin dayatılması sözkonusu olamaz. Örgütlenme ancak topluluğun işbirliği yapma isteği ile gerçekleşebilir. İşbirliği isteği ise ancak topluluğun işbirliğinin yararlarını açıkca görüp anladığı takdirde ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Bir başka deyişle örgütlenme, örgütlenmenin bir duyulan gereksinme olduğu durumda gerçekleştirilebilir. Kuşkusuz örgütlenmenin kendisi bir amaç değildir; topluluk sorunlarını çözenin bir aracıdır. Öyleyse işbirliği isteğinin oluşması, bireylerin tek başlarına bazı sorunları çözümlenmekte yetersiz kalacaklarının ve fakat işbirliği ile çözebileceklerinin ayırdımına varmaları ile olasıdır. Başka topluluklardaki işbirliği örneklerinin olumlu sonuçlarının da bunda etkili olacağı söylenebilir.

Kuşkusuz, toplum kalkınması uygulamalarında örgütlenmeye yüklenen değer, örgütlenmenin

sağlayabildiği yararların bir sonucudur. Toplum kalkınmasının temel boyutlarından birisi olan örgütlenme;

-Topluluğun ortak sorunlarının çözümü için üyelerin ortak eyleme karar yapıcı ve uygulayıcı olarak katılmasına ortam hazırlar; toplulukla ilgili kararların bir kaç topluluk seçkinince alınmasını önleyebilir,

-Yenileşmenin bireylere yüklediği riski görece olarak azaltır,

-Yeni teknolojilerin uygulanması için gerekli olan ölçek büyüklüklerini sağlar,

-Hizmet kuruluşları iletilerinin örgütler aracılığı ile iletilmesi, tek tek üyelere iletilmesinden daha hızlı ve ucuza gerçekleşir,

-Örgütler, üyelerin ortak çıkarlarını korumak için bir baskı grubu olur ve böylece yeterince ulaşılamayan kamu hizmetlerinin sağlanması yönünde kamu üzerinde baskı yaratabilir,

-Dışarıdan gelen yenileştirme girişimlerinin topluluğun gereksinmelerine ve koşullarına uygunluğu sağlar,

-Örgütlerin kendisi yeniliği arayan, bulan ve yayan bir kaynak olarak işe koşulabilir.

Son olarak vurgulanması gereken bir nokta da şudur: Herhangi bir yerel topluluk bölünmez bir bütün olmayıp, çeşitli yarar kümelerinden oluşan bir bütündür.⁴⁶ Bunun bir sonucu olarak, yarar kümelerinin ayrı ayrı örgüt içerisinde baskın olmaya çalışması ve hatta bu kümelere herhangi birinin örgütlenmeyi kendi kümesel yararı bakımından sakıncalı görerek karşı çıkması beklenebilir. Dolayısıyla bir örgütün ne ölçüde demokratik bir işleyişe sahipse, o ölçüde etkin ve yararlı olacağı söylenebilir.

Örgütsel yön, hizmet götüren kamu örgütleri bakımından da önemlidir. Aşağıda açıklandığı üzere, toplum kalkınması kamu desteğini de öngörmektedir. Bu yüzden toplum kalkınmasındaki sorumluluklarını yerine getirebilmek için kamu uygun biçimde örgütlenmelidir. Yani kamu örgütleri toplum kalkınması uygulamalarında toplulukca istenebilecek hizmetleri yerine getirebilmek için yeterli insan gücüne, araç gerece ve uygun mevzuata kavuşturulmalı, ilgili birimler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanmalıdır.

Önderlik.- Topluluk üyelerini toplum kalkınması çalışmalarına olumlu bir biçimde katılmaya ve böylece çalışmalarını başarıya yönelten bir unsur da yerel önderlerdir.⁴⁷ Önderlerden;

-Topluluğun sorunlarını çözebilmesi için anlayışla yol göstermesi; tartışmalarda önderlik etmesi,

-Toplantılarda başkanlık etmesi,

-Dinlendirici etkinliklere kümeyi dahil etmesi,

-Yaptığı işer, kullandığı tekniklerle yenileşmelerde örnek olması beklenir.48

Toplum kalkınması çalışmalarında önderlik önemli olmaktadır. Çünkü toplum kalkınmasında esas yük topluluğun kendisine yüklenmekte; böyle olunca da topluluğu yönetecek ya da yukarıda sayılan işlevleri yerine getirebilecek bir takım insanlara gereksinim duyulmaktadır.49 Gerçekten de, Asya'nın başarılı kalkınma projelerinin çözümlenmesi, dürüst ve topluluk üyelerinin ilgisini ve ilgisizliğini bilen yerel önderlerle çalışmanın, kalkınma girişimlerinin başarısında önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.50

Her toplulukta, topluluk üyelerinin saygı duyduğu, düşüncelerine değer verdiği, danıştığı insanlar vardır. Bunlar yerel önderlerdir. Önderlik, ortak amaçlara ulaşabilmek için bir grubu etkileyebilme yeteneğidir. Ortak amaçlar önderce ya da grupça konulmuş olabilir. Amaçları kim koyarsa koysun, bu amaçların gerçekleştirilmesi için üyeler bir kişiden etkileniyorlar ise orada önderlik var demektir. Bir amacı gerçekleştirmek için birleşen insanlardan biri diğerlerini etkileyebiliyorsa, o kişi o insanların önderidir. Önder, kendisini izleyenlerin kendine yaptığı etkiden daha çoğunu izleyenlere yapabilen kişidir. Bu etkinin kaynağına göre yerel önderler üç tipe ayrılır: Resmi önder, geleneksel önder, doğal önder.

(Doğal önder: Doğal önderler, topluluğun sevgisini kazanmış, örnek alınan kimsedir. Bunlar genellikle arıcılık, hayvan yetiştiriciliği gibi belli konularda kendini yetiştirmiş, becerikli insanlardır. Bunlara "konu önderleri" de denilir. Yani bunlar her konuda değil belli konularda bilgisine, becerisine güvenilen insanlardır. Doğal önderlerin her zaman belli bir konunun önderi olması gerekmez. Dürüstlük, gerçekçilik gibi olumlu özellikleri nedeniyle topluluğun saygısını, güvenini kazanmış insanlar da doğal önder sayılırlar. Doğal önderler hemen her zaman toplulukla birlikte karar alırlar. Topluluk üyelerinin düşüncelerine, çıkarlarına değer verirler.

(Resmi önder: Resmi önder, yasadan kaynaklanan bir etkileme gücüne sahip olan insandır. Öğretmen, veteriner, tarım teknisyenleri, sağlık memurları, ebeler vb. resmi önderlerdir. Resmi önderlerin bir kısmı seçimle belirlenir; örneğin muhtarlar. Bir kısmı ise daha yüksek güce sahip makamlarca atanır; örneğin öğretmenler, imamlar.. Çoğu toplulukta birkaç resmi önder vardır.

(Geleneksel önder: Etkileme güçlerini geleneklerden alırlar. Bunlar ağalık, şeyhlik gibi babadan oğula geçen statülere sahiptirler.

Resmi ve geleneksel önderlerle ilgili en önemli sorun, yetkeci eğilimde olmaları, topluluğun asıl gereksinimleri yerine kendi düşüncelerini veya kendi çıkarına uygun amaçları gerçekleştirmeye yatkın bulunmalarıdır. Bu tipteki önderler genellikle kararları tek başlarına verirler.

Topluluktaki diğer insanların düşüncelerine yeterince önem vermezler. Bazen resmi veya geleneksel önderler de becerileriyle, dürüstlükleriyle topluluğun örnek aldığı insanlar olabilirler.

Yerel önderler ortak yerel sorunlara karşı daha ilgili, bunların çözülmesine daha fazla emek ve zaman harcayan insanlardır. Önderler, özellikle doğal önderler, topluluğun akıl danıştığı, düşüncelerine saygı gösterdiği ve güvendiği insanlardır. Bu nedenle bir yeniliğin kabul edilmesinde veya reddedilmesinde önderler etkili olmaktadır. Bu yüzden toplum kalkınması çalışmalarında önderlerin toplumdaki rolünü ve etkisinin derecesini öğrenmek gerekir. Böylece

önderlerin hangi konularda ve ne ölçüde topluluğu etkileyebileceği bilinebilir; bu bilgiler ışığında kendileriyle ilişkiler düzenlenebilir.

Toplum kalkınması çalışmalarında önderlerden etkili olarak yararlanabilmek için önderler eğitilirler. Bu eğitimde onların yenilikleri tanınması, kullanmasını öğrenmesi, kendilerine güvenlerinin geliştirilmesi, yerel sorunlar üzerinde düşünme alışkanlığı kazanması, girişimciliğini geliştirmesi amaçlanır.

Devlet Desteği.-Toplum kalkınmasının temel özelliklerinden birisi destekli imcece olmasıdır; toplum kalkınması salt devletin ya da salt halkın çalışması değildir.⁵¹ Toplulukların kendine yardım için çaba göstermediği durumlarda; devletin toplulukların çabalarını desteklemediği durumlarda ya da devletin kendi belirlediği hedefi tek başına gerçekleştirmeye çalıştığı durumlarda toplum kalkınmasından sözedilemez. Bir sorun devlet tarafından çözümleniyorsa, bu durum yukarıdan gelen kalkınma girişimlerine bir örnektir. Salt halkın girişimi ile çözümleniyorsa, bu uyarılmamış bir katılma, kalkınma örneğidir. Toplum kalkınmasında süreç içerisinde bu noktaya varılması, yani toplum kalkınması çabalarının gereksizleşmesi arzulanır.

Toplum kalkınmasında kamunun sorumluluğu, şu üç konuda yerel toplulukları desteklemektir:

-Toplulukları sorunlarını çözmek için girişkenliğe özendirmek,

-Özkaynaklarını işe koşmalarını sağlamak,

-Özkaynaklarının yetmediği yerde, gerekli personel, ekipman ve malzemeyi ulaştırmak.

Toplum kalkınması, yerel topluluğun sahip olduğu sorunların nedenini, olanaksızlıkları kadar ellerindeki olanakları kullanamayışlarına da bağlamaktadır. Ellerindeki olanakları kullanamamalarının bilgisizliklerinden, kendilerine güvensizliklerinden, gerekli örgütlenmeyi sağlayamamalarından, buna güdülenememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Oysa, doğal olarak insan kendi durumunu iyileştirmeye, geliştirmeye isteklidir; böyle bir eğilimi vardır. Bu eğiliminden ötürü, topluluğun yaşam koşullarını iyileştirebileceğine, "bunun büyük ölçüde kendi elinde olduğuna inandırılması", daha iyi bir söylemle gücünün ayırdımına varmasının sağlanması, onları sorunlarını çözmek üzere girişimde bulunmaya özendirecektir. Bu, yerel toplum kalkınması uzmanının bir görevidir. Yerel toplulukta kendisi için bir şey yapabilme umudunun oluşması, yerel kaynakların harekete geçirilmesini sağlar.

İş başarımı için yerel topluluktan karşılanamayan personel, ekipman ve malzemeden oluşan devlet desteği ise en uygun zamanda, yani gereksinim duyulduğu anda yerel topluluğa verilmelidir. Çünkü, kamuca yapılacak katkılar da gözönünde tutularak girişilecek bir çalışmada, beklenen katkının verilmemesi, toplulukta yılgınlığa, toplum kalkınması uzmanına karşı güvensizliğe yol açabilir.

Ancak şu da bilinmelidir ki, toplum kalkınması, kamunun kaynaklarının bir veya birkaç yerleşim yerine yığılması değildir. Toplum kalkınmasında asıl olan, yerel kaynakların işe koşulması ve

ancak gerektiğinde dış destek verilmesidir. Gerçekte, bir dış kaynaktan gelecek yardıma fazla bağlı olmayan, topluluğun teknik yeteneğine ve kaynaklarına dayanan projelerde başarı olasılığı daha da yüksek olmaktadır.⁵² Zaten, dış kaynaklara bağımlı başarımlar, özgüvenden çok, herşeyi devletten bekleme eğilimini pekiştirebilir. Oysa toplum kalkınması, yerel toplulukların iyileşmeleri topluluk dışı kaynaklardan beklemesi yerine, kendi kaynaklarına güvenmesini öngörmektedir. Elbette bu, kamunun herşeyi topluluktan beklemesi biçiminde de anlaşılmalıdır.

Kuşkusuz, toplum kalkınması çalışmalarında kamuca verilecek destek, toplulukca belirlenecek gereksinmelerle ve gösterebilecekleri çaba ile doğrudan ilişkili olmalıdır. Çünkü insanlar eyleme geçmek için, hem eylemin yöneldiği amacı kendileri için yararlı görmeli, hem de bu amacı başarabilecek güce sahip olduklarını düşünmelidirler.⁵³ Dolayısıyla topluluğun belirlemediği bir gereksinmeye ilişkin dış destek bir toplum kalkınması eylemini başlatmayacağı gibi, topluluğun gereksinmesine ilişkin ama gereksinmelerini daha üst düzeyde karşılayabilecek ve fakat topluluğun sarfedebileceğinden fazla çabayı gerektiren dış yardımlar da etkin biçimde kullanılamayacaklardır. Öyleyse çalışmaların başarı olasılığının artması için topluluk, sorunlarına olduğu gibi, çözüm için eksikliğini duyduğu dış kaynaklara da kendisi karar vermelidir. Gereksinim duyduğu dış kaynaklar konusunda sağlıklı kararlar verebilmesi için de kamunun ne gibi kaynaklara sahip olduğunu bilmesi ve dolayısıyla kamu olanakları konusunda bilgilenmesi gereklidir.

Toplum kalkınmasının kamu destekli bir imce olması; kamunun verebileceği desteklerin ise kamunun değişik birimleri arasında dağılmış bulunması; toplum kalkınması çalışmalarının başarısı için kamunun değişik birimleri arasında yoğun bir eşgüdümü gerektirmektedir. Böylece hizmetlerin götürülmesinde en uygun zamanlama ve yüksek verimlilik sağlanabilir. İlgili kamu birimleri arasında eşgüdüm eksikliği, toplum kalkınması çalışmalarının önemli sorunlarından biridir.⁵⁴ Bu yüzden, toplum kalkınması çalışmalarının başlatılması, kamunun da uygun biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir. Öyleki, toplum kalkınması devlet- halk etkileşimini kolaylaştıran, yoğunlaştıran bir yöntem olmasının yanında, kamu birimleri arasında da aynı etkiyi yapan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Değişik birimlerin sağlayacağı hizmetlerin eşgüdümlemesinde toplum kalkınması uzmanına da önemli bir görev düşmektedir. Çünkü teknik uzmanlar kendi alanlarına giren gereksinmeleri görmeye ve bu gereksinmelerin giderilmesinde diğer alan uzmanlarıyla rekabet etmeye eğilimlidirler; oysa toplum kalkınması uzmanı, değişik uzmanlık alanlarının çalışmalarını eşgüdümlemek ve varsa aralarındaki çekişmeyi gidermek durumundadır.⁵⁵

Yenileşme .-Toplum kalkınması, toplulukların ulusal yaşamı oluşturan ekonomik ve toplumsal yaşam ağındaki rollerini giderek artan bir bilinçlilikle sürdürmelerini sağlayacak gizil güçlerinin (daha etkin olarak düşünme, örgütlenme, uygulama yetilerinin) artırılması amacıyla yola çıkar.⁵⁶ Aslında bir kırsal veya kentsel topluluğun gelişimi, örneğin üretim artışının değil, topluluğun yenileşme isteğinin ve bu yenileşmenin gerektirdiği yeni düşünce ve değerlerin

oluşumunun bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷

Gereksinmelerin giderilmesi, sorunların çözülmesi yerel topluluk içinde yenileşmeleri gerektirmektedir. Eğer bilişsel, toplumsal ve fiziksel koşullar değişmiyorsa, davranışların da değişmesi ve dolayısıyla sorunların çözülmesi beklenemez. Toplum kalkınması yenileşme yaratma ve insanların yenileşmeye uyum sağlamaları süreci için kullanılan bir yöntem⁵⁸ olarak da tanımlanmaktadır.

Yenileşmeye yakın bir terim de değişmedir, ancak değişme istendik yönde, ileriye doğru bir değişme olabileceği gibi, geriye doğru istenmedik bir değişme de olabilir. Geriye doğru olan değişmelerse yenileşme sayılamazlar. Yenileşme ileriye doğru bir değişme olarak anlaşılmakta ve "beğenilmeyen değer ve düzgülerin yenileriyle değiştirilmesi"⁵⁹ olarak tanımlanmaktadır. Yenilenmesi gereken bu değer ve düzgülere örnek olarak, gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla görüldüğü ileri sürülen şunlar verilebilir:⁶⁰

- Aileye bağımlılık: Bireyin başarısını ve hedefini ailesi ile bir tutması, aile üyeleriyle yüksek işbirliği ve kaynaşma, ailesi dışındaki insanlarla işbirliği yapmaya isteksizlik.
- Kadercilik: Uysallık, boyun eğme, geleceğini iyileştirmek için bir şey yapamayacağını sanma, dış dünyanın inanılmaz ve anlaşılmaz olduğuna inanç.
- Başkalarının duygularının paylaşılabilmesi: Kendisine başka rolleri yakıştıramama, kendini daha iyi bir pozisyon içinde görememe.
- Risk almama: Kendi toplumsal çevresi dışındakilerle deney ve ortaklığa girmeye karşı gönülsüzlük.
- Geleneksellik: Geçmişe önem verme, bir yapılışın en iyi, en doğal yol olduğuna inanış.
- Anında hoşnutluk: Anında doyum isteği, doyumunu geleceğe ertelememe.
- Doğaya teslim olma: Zamanın geçmesine aldırmazlık.

Yenileşme konusunda vurgulanması gereken önemli bir nokta da yenileşmenin yönüdür. Yenileşme istendik yönde, ileriye doğru bir değişmedir. Ancak neyin istendik olduğu, neyin daha ileri sayıldığı öznel bir olgudur; bireylere, topluluklara ve toplumlara göre değişebilir. Bu nedenle toplum kalkınmasının yenileştirme çabalarının ulusal kalkınma çabalarına koşutlanması, onunla uyum içinde olması herhalde gereklidir. Toplum kalkınması çalışmaları içinde yer almış bir yerel önderin söylemi ile yenileşmenin yönü, "cahillikten bilgiye, tek kişinin güçsüzlüğünden birliğin gücüne, yoksulluktan varıllığa doğru"⁶¹ olmalıdır.

Kuşkusuz, yenileşme herhangi bir topluluğa yukarıdan dayatılan bir girişim de olmamalıdır. Çünkü yenileşme isteğinin topluluktan gelmesi, herhangi bir kurumca dayatılmasından daha iyidir; böylece başarıma olasılığı artmaktadır.⁶² Bu yüzden, yerel topluluk yenilikleri yaratma konusunda daha etkili bir rol almalıdır. Toplulukların yenileşme rolünü oynayabilmesi ise, önce yenileşmeyi istemesi ile, sonra da yenileşebileceğine dair bir inancının bulunması ve kendisine

güvenmesi ile olasıdır. Toplulukların yenileşme isteği ile varolan durumdan hoşnut olup olmaması arasında yakın bir ilişki vardır.⁶³ Öyleyse yenileştirme girişimlerinin toplulukların hoşnutsuzluklarını gidermeye yönelmesi; topluluğun, ulusal ve uluslar arası kültürle etkileşme olanağı bularak daha iyi bir yaşamın olanaklı olduğunu görmesi gereklidir.

Öte yandan bir yenileşme girişimine herhangi bir topluluğun tüm üyelerinin aynı tepkiyi verecekleri de beklenilmemelidir. Çünkü, herhangi bir toplulukta yeni bir düşüncenin benimsenmesi ve uygulamaya konulması, üyelerin yeni düşünce konusunda önceden sahip olduğu deneyime, kişiliklerine, sahip olduğu maddi kaynakların miktarına bağlı olarak bireyden bireye farklılık gösterir.⁶⁴ Bu farklılaşmaya bağlı olarak da topluluk üyelerinin aceleciler (yeniliği ilk benimseyenler), deneyciler (deneyerek yararını gördükten sonra yeniliği benimseyenler), yerel önderler (acelecilerin ve deneycilerin aldıkları sonuçları izleyen ve çevrelerine yayabilenler), geç öğrenenler ve öğrenmeye kapalı olanlar⁶⁵ olarak sınıflandırıldıkları görülmektedir. Öyleyse, bir yeniliğin tüm üyelerce aynı zamanda benimsenmeyeceği; ilk uygulamaya koyanların aldıkları sonuçlar diğer insanlarca görüldükçe yeniliğin yaygınlığının artacağı⁶⁶ bilinmelidir. Bu yüzden, bir toplum kalkınması çalışmasında tüm topluluk üyelerinin katılımı "olmazsa olmaz" bir gereklilik olarak görülmemelidir.

Bir yeniliğin benimsenme aşamaları da şunlardır:⁶⁷

- Kitle iletişim araçları, uzmanlarla yüz yüze görüşmeler gibi çeşitli ileti kanalları ile farkında olma;
- İlgilenme -yeniliği soruşturma, daha çok bilgi sağlama,
- Değerlendirme- yararlı olup olmayacağı konusunda fikir yürütme,
- Deneme,
- Alınan sonuçlara göre kullanma veya red.

Bir yeniliğin benimsenmesinin bir süreç içinde olduğunu ortaya koyan bu yapı, yeniliklerin benimsenmesi konusunda ıvencen olmamanın gerektiği biçiminde yorumlanabilir. Gerçekten de, toplum kalkınması deneyimleri, yenilikler derece derece uygulandığında insanlarca benimsendiğini göstermektedir.⁶⁸

Herhangi bir topluluğun yenileşmesi asla sorunsuz bir süreç değildir. Her yenilik, çözülmesi gereken sorunları da birlikte getirir. Bu sorunlardan en önemlisi, yeniliğe dirençtir. Bir topluluk içinde yeniliğe direnmeye yol açan nedenler şunlardır:

- Kazanılmış hakları kaybetme korkusu,
- Yeni davranışın geçmiş öğrenmelere ters düşmesi,
- Yeniliğin sonucunu tahmin edememe veya olumsuz tahmin etme,

-Yeniye gücü yetmeme,

-İstenmedik yan etki,

-Toplumsal tepkiden korkma,

-Yenin, onun için önceliğinin olmaması,

-Teknisyenlerin tutumu: Teknisyenler, yeniliğe ilişkin kendi düşünceleriyle özdeşleşirler; düşünce onun "çocuğu" olur. Bu durum onların herhangi bir düzeltme teklifini kabul etmeyecek bir tutum içine girmelerine neden olmaktadır.

-Yeniliğin anlaşılammaması: Yeniliğin anlaşılır olarak açıklanmaması durumudur. İnsanların anlamadıkları bir işi severek yapmaları beklenemez.

-Zamana karşı sabırsızlık: Yeniliğe karşı hiçbir direnç görülme bile, "zaman" gereklidir. İnsanlar yeniliği etkili biçimde kullanmak için gerekli ustalığı kazanmalıdır. Bir yeniliğin daima giderilmesi gereken kusurları vardır. Bunların alacağı zaman yüzünden sabırsızlanma, insanların sıkıştırıldıklarını düşünmelerine yol açacaktır. Bu bir dirence yol açar.

Yeniliğe karşı direnci gidermenin en etkili yolu, ilgili insanların değişikliğin yapılmasına katılmasını sağlamaktır.

Yeniliğe direnci gidermenin anahtarı, direncin gerçek niteliğinin anlaşılmasıdır. Direnç, bir şeyin iyi gitmediğini gösterir. Neyin iyi gitmediğini saptamadan direnci gidermeye çalışmak anlamsızdır. İnsanlar çoğunlukla teknik değişikliğe değil, teknik değişiklikle birlikte oluşan insan ilişkilerindeki değişikliğe karşı direnç gösterirler. Yani bir direncin olup olmamasına yol açan, çoğunlukla değişikliğin sosyal yönüdür. Değişikliğin sosyal yönü, değişiklikten etkilenen kişilerin, değişikliğin kendinin topluluktaki yerleşik ilişkilerini değiştireceğini düşünmeleriyle ilgilidir.

Toplum Kalkınması Uzmanının Rolü.-Bir tk'sı etkinliği içinde alan uzmanının temel görevi, sorun sahiplerinin birbirleriyle, sorunlarıyla ve çevreleriyle amaçlı, sorun odaklı etkileşimlerini artırmak için bir hızlandırıcı rölünü oynamaktır. Alan uzmanı ile içinde çalıştığı toplum arasındaki ilişki, bir yardımlaşma ilişkisidir.⁶⁹Toplum kalkınması uzmanı, topluluğun işini topluluk için yapan ve kendisine bağımlılık yaratan birisi olmamalıdır. Sürecin sorumluluğu topluluğa ait olmalıdır.

Yerel topluluk katılımının sağlanmasında yerel düzeyde çalışan toplum kalkınması uzmanına ve yerel önderlere önemli sorumluluklar yüklenilmektedir.

Yerel düzeyde çalışan toplum kalkınması uzmanı, toplum kalkınmasının anahtar personeli olarak değerlendirilmekte ve nasıl çalışacağı konusunda şu önermeler yapılmaktadır:⁷⁰ Toplum kalkınması uzmanı;

- Topluluğun sorunları üstünde onlarla birlikte çalışır;
- Topluluğun değerlerine, kalkınmışlık düzeyine, sorunu nasıl algıladıklarına önem verir;
- Emretmez, yönlendirmez, yönetmez, empoze etmez;
- Çalışmaların hızı ya da sonuçların ne kadar zamanda alındığından çok sürekliliğine önem verir.

Toplum kalkınması uzmanının yerel topluluk içindeki rolü, sık sık "katalizörlük" olarak ifade edilir.⁷¹ Bir başka deyişle o; hazır olan yağ, un ve şekerin gerekli oranda ve uygun teknikle karışmasını ve böylece helvanın yapılmasını sağlayan insandır.

Toplum kalkınması uzmanının katılımı sağlayabilmesi, bir başka deyişle katalizör rolünü oynayabilmesi, topluluğa ilişkin bazı bilgilere sahip olmasını gerektirir. Çünkü ancak bu bilgilere sahip olduğunda, toplulukla arasında başarı için gerekli olan iletişimi, etkileşimi kurabilir. Bu bilgiler şunlardır:⁷²

- Topluluğun üyeleri, nitelikleri ve yetenekleri,
- Dilleri veya lehçeleri,
- Umutları,
- Korkuları, endişeleri,
- İnançları,
- Gelenekleri,
- Çalışma alışkanlıkları,
- Üretim biçimleri,
- Çevrede daha önceden örgütlenmiş kuruluşlar,
- Toplum kalkınması çalışmalarının uydurulabileceği mevsimlik çalışma durumu,
- Yerel önderler,
- Ve tüm bunların topluluk yaşamına etkileri.

Toplum kalkınması uzmanı bu bilgileri resmi olmayan incelemeler, gözlemler yaparak edinebilir. Ancak bu inceleme ve gözlemler sırasında halkı tedirgin etmemelidir; değilse toplum kalkınması uzmanına karşı bir önyargı uyanabilir.

Öte yandan toplum kalkınması uzmanı, önderlik niteliğine sahip bireylerin bu niteliklerini geliştirmelerine ortam hazırlayan ve topluluk içinde kendisini giderek "gereksizleştiren" bir tutuma da sahip olmalıdır.

Bir toplum kalkınması uzmanının önündeki en büyük engel ise, topluluk içinde muhaliflere sahip bir küme tarafından desteklenme durumuna düşmesi73 ya da ekonomik ve siyasi gücü nedeniyle önde olan birey ve ailelerle yoğun ilişkilere girerek geri kalan kitle tarafından "şırıngayı yemiş" olarak algılanması olabilir. "Şırıngayı yemek" benzetmesi, toplumumuzda kullanılan şu sözle de açıklanabilir: "Gavurun ekmeğini yiyen, gavurun kılıcını sallar."

Yerel düzeyde örgütlenmenin sağlanması, toplum kalkınması uzmanının çabalarını gerektirmektedir. Örgütlenmenin başarılması için; örgütlenmeyi, toplumumuzda yaygın bir uygulama alanı olan imece gibi geleneksel işbirliği biçimlerine dayandırmak da herhalde akılcı olur. Dolayısıyla, toplum kalkınması uzmanının örgütlenmede yararlanılabilecek geleneksel biçimleri tanması ve anlaması gerektiği de söylenebilir.

Yerel düzeyde örgütlenmenin sağlanmasında en etkin unsurlardan birisi ve toplum kalkınması uzmanının en büyük destekleyicisi, herhalde önderler ve özellikle doğal önderler olacaktır.

BİR SORUN ÇÖZME SÜRECİ OLARAK TOPLUM KALKINMASI

Buraya kadar toplum kalkınmasından bir yöntem olarak söz edildi. Ancak bu yöntemin uygulanması bazı adımların atılmasını, bazı aşamalardan geçilmesini kapsar. Şöyleki; yöntem teriminin anahtar sözcüğü "yol" dur; yöntem, bir amaca ulaşmak için izlenen düzenli, dizgeli, ussal, geçerliği benimsenen bir yol olarak tanımlanır. Ussallığı sağlayan düzenlilik ve dizgellik özelliği, yöntemin uygulanmasında önceden belirlenmiş bazı adımların atılmasının gerekliliğini gösterir. Her adımın atılması amaca ulaştıracak bir gelişme sağlar ve bu gelişmelerin birikimli etkisiyle amaca ulaşılır; ki böylece amaca ulaşıldığının kanıtlanmış olması, yöntemin geçerliğini benimsemeye götürür. İşte yöntemin geçerliğinin benimsenmesine götüren bu ara unsurlar "süreç" terimiyle adlandırılır; ki sürecin anahtar sözcüğünün "sürüp giden gelişme" olduğu görülmektedir. Sürüp giden bu gelişmeler kuşkusuz bir amacı gerçekleştirmeye yöneliktir ve varsayılan bir başlangıca ve sona sahiptir. Bir yöntem olarak toplum kalkınmasının

uygulanmasını kristalize eden bir süreç de olmalıdır ve vardır. Gerçekten, toplum kalkınması toplumsal bir eylem süreci olarak tanımlanır ve bu süreçte etkileşimli şu gelişmelerin olması beklenir:⁷⁴

- İnsanlar planlama ve eylem için kendileri örgütlenirler,
- Özel ve genel gereksinimleri ile sorunlarını ortaya koyarlar,
- Sorunlarını çözmek, gereksinmelerini karşılamak için bireysel ve küme planları yaparlar,
- Bu planları, özkaynaklarının durumuna göre, en iyi biçimde gerçekleştirmeye çalışırlar,
- Bu kaynakları, gerektiğinde çevrelerindeki kamu ve gönüllü kuruluşlardan mal ve hizmet sağlayarak desteklerler.

Aslında bu, toplum kalkınmasının kendi geliştirdiği değil, kendine uyarladığı bir süreçtir. İnsanlar pek çok türden olayları böylesi bir süreç içinde ele alırlar. Toplum kalkınması sürecinin; yönetsel kararların alınmasında, bilimsel araştırmalarda, hukuksal yargıda, insan hastalıklarının tanınmasında ve sağaltımında izlenen süreçlerden özde bir ayrılığı bulunmamaktadır. Çünkü insan zihninin bulabildiği en ussal yaklaşım budur.⁷⁵ İşte bu süreç, sorun çözme süreci olarak adlandırılmaktadır. Sorun çözme süreci, insanın gereksinmelerini doyurmasını durduran engeli ortadan kaldırma çabası olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Toplum kalkınması da bir sorun çözme sürecidir.

Sorunu Duyumsama

Bir yerel topluluk, sorunun, sorunlarının ayırında olabilir de olmayabilir de. Eğer ayırında ise iş bir ölçüde kolaylaşır; ama değilse, sorunlarını duyumsaması sağlanmalıdır. Çünkü doğal olarak insanlar duyumsamadıkları bir sorunu çözmeye kalkışmazlar. Burada, "insan hangi durumda sorununu duyumsar?" sorusu akla gelmektedir.

Eğer bir durum insanı rahatsız etmiyorsa, gereksinmelerini karşılamasını engellemiyorsa bir sorunun varlığından sözedilemez. "Bir durum, bir kişiyi rahatsız etmeye başladığında sorunluk niteliğine ulaşır."⁷⁷ Dolayısıyla, insan ancak bir durumdan rahatsız oluyorsa, o durumu yaratan sorunun ayırımına varabilir. Kuşkusuz, bir insanın bir durumdan rahatsız olması için, o durumu kendisi için "istenmedik" olarak nitelemesi; istenmedik olarak nitelemesi için de arzuladığı bir durumun olması gereklidir.

Bir topluluğun istemediği ve arzuladığı yaşam koşullarını ortaya koyabilmesinin bazı engelleri vardır. Çünkü:

-İnsanlar pek çok kez sorunlarına o denli alışmışlardır ki, ayırına bile varamazlar. Bu durumda insanların uyusukluklarına neden olan alışkanlıklarını sorgulamaları sağlanılmalıdır.

-İnsanlar, neden öyle olduğunu bilmedikleri, daha iyi olabileceğini düşünmedikleri, inanmadıkları varolan durumu kabullenir, değiştirmek için çabalamazlar. Örneğin sıtma hastalığının yaygın olduğu bir bölgede, halk sıtmanın neden ileri geldiğini bilmiyorsa veya buna karşı alınacak önlemlerin etkisine inanmıyorsa sağlık hizmetlerine de gereksinim duymaz. Bu durumda olan toplulukların kendi çevreleri dışına çıkabilmeleri için herhalde ulusal ve uluslararası kültürle etkileşmelerinin ve böylece yeni düşünceleri, teknikleri, düzenleri öğrenmelerinin sağlanması gereklidir. Böylece topluluğun sorunlu durumun daha iyi bir örneğini görmesi, "böyle gelmiş böyle gider" anlayışından sıyrılması sağlanabilir.

-Az gelişmiş yerel toplulukların önemli sorunlarından biri de kendilerine güvenlerinin az oluşudur. Oysa sorun çözme girişimleri deneme yeteneğini, tehlikeleri göze alabilmeyi ve yürekli kararlar verebilmeyi gerektirir. Ama yoksulluk bu toplulukların tehlikeyi göze almalarını güçleştirir.⁷⁸ Çünkü "dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olma" korkusu çok güçlüdür. Bu yüzden sorunun açık seçik görülmesine karşın, çözmeye güçlerinin yetmeyeceğini düşünerek aldırış etmemeleri, sorunu görmemezlikten gelmeleri olasıdır. Böylesi bir engelin aşılabilmesi için, herhalde sorunu çözebilecek yetenek ve kaynaklara sahip olduklarının veya ulaşabileceklerinin ayırdına varmaları gereklidir.

Sorunu Tanıma

Sorun, çözülecek sorunun boyutları, sınırı, nedenleri, ne kadar zamanda çözüleceği konularında veri toplamakla tanımlanabilir.⁷⁹

Sorunun tanınması ve tanımlanması, topluluk üyelerinin sistematik tartışmaları ile gerçekleştirilmelidir.⁸⁰ Sistematik tartışma aşamasında, sorunun tanınmasını, tanımlanmasını sağlayıcı yukarıda verilen ölçütler yol gösterici olabilir.

Yerel topluluğun üretimi, tüketimi, fiziksel ve ruhsal sağlığı, ulaşımı, eğitimi, barınması, iç ve dış ilişkileri birer boyut olarak düşünülebilir. Bir sorunun bunlardan biri ya da birkaçı üzerinde etkisi ne denli çoksa, herhalde önemi de o denli artacaktır.

Bir sorunun sınırı ise, etkisinin ulaştığı insan sayısı ile ifade edilebilir. Çok sayıda topluluk üyesinin katılımını gerektiren projeler, topluluk heyecanının doruğa çıktığı projelerdir ve genel kabule uygun projelerdir. Genel kabülün aksine, sınırları dar projelerin de toplum kalkınmasında ele alınmasından kaçınmamak gerektiği düşünülmektedir. Sorunla ilgili olmayan topluluk üyelerinden katılım ve katkı beklenilmediği sürece, sınırları dar projelerin uygulanmasının bir sakıncasının olamayacağı; aksine dar ve geniş sınırlı başka uygulamaların başlatılmasında özendirici olacağı sanılmaktadır.

Sorunun tanınmasında bir başka boyut da, sorunun nedenlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Çünkü çoğu kez asıl nedenin doğurgusu olan nedenler öne çıkar, bunlar üzerinde durulur.⁸¹ Örneğin, bir köyde üretilen şeftalinin üreticiyi hoşnut kılacak bir fiyattan satılamamasının altında şu nedenlerden biri ya da birkaçı bulunabilir:⁸²

-Şeftalinin kalitesinin düşük olması,

-Pazarlama olanağının olmaması ve aracıya kaptırılması,

-Kredi alınmadığı için yüksek faizle tefeciye borçlanması,

-Bu konuda köylünün işbirliği eksikliği. Bu yüzden, toplum kalkınması uzmanı, topluluğun asıl nedene ulaşabilmesine özen göstermeli ama asla tanıyı kendisi koymaya kalkışmamalıdır.

Gerek kamu yardımının gereksinildiği anda yerel topluluğa ulaşabilmesi için, gerekse çalışmaların uygun mevsimlere, saatlere denk düşmesini sağlamak için, bir sorunun ne kadar sürede ve en uygun hangi dönemde çözülebileceği de ortaya konulmalıdır.

Sorunun tanınmasını sağlayabilecek bir başka inceleme alanı da sorunu çözmek için gerekli olabilecek bilgi, beceri, tutum ile özdeksel unsurların neler olduğunun ortaya konulması olmalıdır.

Çözümü Arama, Kararlaştırma

İnsanlar, karşılaştıkları sorunları çözmeye genellikle geleneklerden, otorite figürlerinden, bireysel deneyimlerinden ve bilimden yararlanırlar.⁸³ Sorun çözenin en güvenilir yolu bilime dayanmaktır. Çünkü bilim, sorun hakkında toplanan verilere göre bir çözümü önerir.

Toplum kalkınmasında da, yukarıda verilen ölçütler ışığında toplanabilecek verilerin, çözümü arama ve kararlattırma temel olması beklenir. Çözümün böylece bulunmasının iki yararından söz edilebilir:

-Topluluk üyelerini çözüm aramaya ve ussal çözüm önerileri geliştirmeye yöneltir.

-Sorunların öncelik sırasına konulmasını sağlar.

Çözüm için topluluğun neler yapabileceği ile hangi çözümün daha başarılı ve verimli olabileceği, özellikle kaynaklara bağlı olacaktır. Öyleyse, topluluğun "salt gönlünün çektiğini değil, gücünün de yettiğini" yapmaya yönelmesi için kaynaklar açıkça ortaya konulmalıdır. Bu amaçla, topluluğun kendi kaynakları üzerinde düşünmesi sağlanmalı, ne tür ve ne kadar yardım isteyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁸⁴ Toplum kalkınması uzmanı ve diğer ilgililer de, istenecek yardımı kamunun zamanında sağlayıp sağlayamayacağını ortaya koymalıdır.

Topluluk bir konuda bir çözüm yolu önerdiğinde bununla yetinilmemeli, başka çözüm yolları da aranmalı ve böylece bulunacak çözüm yolları tek tek ele alınarak her birinin yararlı ve sakıncalı yönleri tartışılmalıdır. Öyleki, herkesin, aklına gelen her çözüm yolunu açıklaması hem yaratıcılığı besler hem de insanları rahatlatır.⁸⁵ Bulunan bu çözüm seçeneklerinin kıyaslanmasında ise şu üç ölçüt kullanılabilir:

-Amaca uygunluk: Çözüm seçeneği amaca ulaştıracak bir araçtır. Amaca ulaşmaya hizmet

etmiyorsa uygun sayılmaz.

-Uygulanabilirlik: Bir çözümün, amaca ulaşmaya ne denli uygun olursa olsun, uygulanabilir olması da gerekir. Varolan ve sağlanabilecek kaynaklarla, varolan yasal ve toplumsal ortam içinde uygulanması olanaklı olmayan seçenekler de uygun sayılamazlar.

-Yeterlik: Yeterlik, en az masrafla en çok ürün elde etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bir çözüm seçeneği hem amaca uygun hem de uygulanabilir olabilir. Ama seçeneğin uygun sayılabilmesi için, herhalde sağlanan yararın katlanılan maliyeti haklı çıkarması da gerekir.

Saptanan çözüm seçenekleri arasında belirgin farklılıklar olduğunda bunlardan en uygununu seçmek kolaylaşır. Ancak, topluluğun çözüm seçeneklerinden biri üzerinde uyuşamaması ya da uyuştığı çözüm seçeneğinin getireceği tehlikenin yüksek olması, kararsızlığa düşülmesine yol açacaktır. Bu konuda şunlar söylenebilir:

-Uyuşamamanın bir nedeni yarar çatışmasıdır; bazen de yarar değil yararlanmadaki güçlülük çatışmanın nedeni. Toplum kalkınması çalışmalarında eğer değişik kümelerin yararları veya yararlanma kolaylıkları arasında bir çatışma varsa; bunların uzlaşmasını sağlamak için pazarlık ya da ortak noktalar arama yolu tutulabilir.

-Savunulan ya da karşı çıkılan çözüm seçeneği hakkındaki bilgisizlik de pek çok kez uyuşmazlıklara yol açabilmektedir. Bu durumda, kişi veya kümeyi çözüm seçeneği hakkında bilgili kılarak uyuşma sağlanabilir.

-Eğer bir eylem sorunu çözmek için uygun görülüyor ama eylemin başarılı olacağı kestirilemiyorsa ya da istenmeyen sonuçlara da yol açacağından kuşku duyuluyorsa, ortada bir belirsizlik olduğu söylenebilir. Herhalde bu durumda, inceleyerek, danışarak, tartışarak belirsizlik giderilmeye çalışılmalıdır.

Kararı Uygulama

Çözümün kararlaştırılmasından sonra sıra uygulamaya gelecektir. Eğer topluluk; soruna ilişkin yapılması gerekenlerle yapabilecekleri hakkında gerçekçi ve sorumlu düşünceler, çözümler getirebildiyse, kendileri için en yararlı gördükleri işi gerçekleştirmeye yöneldilerse, onların başarılı olmaları da beklenir. Ancak iyi bir çözüm kararı başarıyı garantileyemez. İyi bir çözüme ek olarak şunların da olması gereklidir:

-Topluluğun becerileri ve kaynakları da işe koşulmalıdır,

-Uygulanabilir bir iş planı olmalıdır,

-Beklenen kamu kaynaklarına uygun zaman ve yerde ulaşılabilmelidir.

Bir iş planında;

- İşin konusu,
 - Amacı,
 - Yapılacağı yer,
 - Başlanacağı tarih ve süresi,
 - İş sorumlusu,
 - İşbirliği yapılacak kuruluş,
 - İşe ayrılan kaynaklar,
 - Herkesin görevi,
- açıkça belirlenip belirtilmelidir.⁸⁶

Çözümü Değerlendirme

Değerlendirme, sorunun çözümü için kararlaştırılan eylemin uygulanması ile eş zamanlı olarak sürdürülmesi gereken bir etkinlik olarak düşünülmektedir. Böylece;

- Uygulamamın sürekli izlenmesi, yetersizliklerin ve sapmaların ortaya çıkartılması, düzeltici eylemlerin yapılabilmesi,
- Sistemik ve nesnel bir biçimde uygulamaların geçerliğinin, etkinliğinin belirlenmesi,
- Gelecekteki toplum kalkınması çalışmaları için dersler çıkarılması olanaklı olabilir.

Herhangi bir değerlendirme etkinliğinde olduğu gibi, toplum kalkınmasında da değerlendirme yapılmadan önce amaçların ve varolan durumun saptanılmasına ve değerlendirmenin yansız yapılmasına gerek vardır. Fakat diğer aşamalardan farklı olarak, değerlendirme salt topluluğa da bırakılamaz. Çünkü değerlendirme verilerinin kuramcılara, kamu ilgililerine ışık tutması da beklenilmektedir. Bu yüzden toplum kalkınması çalışmalarının değerlendirilmesi, toplum kalkınması uzmanı ve topluluğun yanısıra özel olarak oluşturulmuş değerlendirme birimlerinin, üniversitelerin ve uluslararası kalkınma kuruluşlarının da ilgi alanıdır.

Öte yandan, değerlendirmenin uygulama ile eşzamanlı olması gereği, düzenli bir geribildirim ağının olmasını da gerektirmektedir. Uygulamadan yerel halka ve görevlilere gidecek geri bildirimlere göre çalışmaların sürekli yeniden düzenlenmesi, ele alınan işin başarılmasında önemli bir unsur olmaktadır.⁸⁷

Sonucun değerlendirilmesinin ise toplum kalkınması açısından daha yaşamsal bir işlevi bulunmaktadır. Çünkü bir işin başarılmasından duyulan övünç; özgüveni, birlik-birlik duygusunu

artırarak yeni işlere kalkışılması için itici güç işlevi yapacaktır.

KAYNAKÇA

Ablum, Bahaattin; Sedat Kars, M.Aydın Bilge (1968). Toplum Kalkınması, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara.

Acaroğlu, İrem (1966). Toplum Kalkınması Teori ve Uygulaması, ODTÜ Mimarlık Fak. Yayını, Ankara.

Ayhan, Serap (1990). "Yerel Yönetimlerin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, (Bir Örnek Olay Olarak Tokat Modelinin İncelenmesi)" Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, AÜ Eğitim Bilimleri Fak.

Ayhan, Serap (1993). "Toplum Kalkınmasında Kuram ve Uygulamalar", Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:2.

Başaran, İbrahim Ethem, (1982). Örgütsel Davranışın Yönetimi, AÜ. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.

Başaran, İbrahim Ethem, (1984). Yönetime Giriş, AÜ. Eğitim Bilimleri Fak.Yay., Ankara.

Bülbül, Sudi (1991). Halk Eēitimine Giriş, Yetişkin Eēitimi, Türkiye'de Halk Eēitimi, Toplum Kalkınması, Anadolu ni. Aıkēretim Fak. Yayını, Eskişehir.

Choldin, Harvey M. (1967). "Development At The Grass Roots: A report of a Panel Discussion", The Comunity Development Journal, No:6.

akım, Bülent (1964). "Toplum Kalkınmasında Başarıyı Sınırlandıran Sebepler", A SBF Dergisi, Cilt:XIX, No:2.

Douglah, Mohammad (1970). "Some Perspectives On The Phenomenon Of Participation", Adult Edication Journal, Volume:XX, Number:2.

DPT (1963). Kalkınma Planı, (Birinci Beş Yıl, 1963-1967), Ankara.

DPT (1973). Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, nc Beş Yıl, 1973-1977, Ankara.

Ender, Halit (1971). "Kamberli Köyünde Kalkınma abaları", Kalkınma nderleri, Hacettepe ni. Yay. Ankara.

FAO (1988). Tarımsal Yayım El Kitabı, (Editör: Burton E.Swanson), TYUAP Yayını, Ankara.

FAO (1988).Yayım Eēitim Rehberi, TYUAP Yayını, Ankara.

Fucimoto, Isao (1992). "Lessons From Abroad in Rural Comunity Revitalization", Comunity Development Journal, Volum:27, Number:1.

Geray, Cevat (1968). "Toplum Kalkınmasının Ekonomik ve Sosyal Yönleri" Sosyal Siyasal B. Konferansı, 19.Kitap, İstanbul.

Geray, Cevat (1978a). Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler), TODAİE Yayını, Ankara.

Geray, Cevat (1978b). Halk Eğitimi, (2.Bası), AÜ. Eğitim Fak. Yayını, Ankara.

Graham, Hilary; Jane Jones (1992). "Community development and research", Community Development Journal, Volume:27, No:3.

Gudynas, Eduardo; Graciela Evia (1992). "Diversity in the concept of participation-Different styles and different ethics", Adult Education And Development, Number:38.

Irvin T.Sanders (1968). "Community Development", International Encyclopedia of the Social Sciences, Volume:3, The Macmillan Company and the Free Press.

Karasar, Niyazi (1982). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (Kavramlar, İlkeler, Teknikler), Ankara.

Keating, Michael (1993). Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi, UNEP Türkiye Komitesi Yayını.

Kelley, Joseph B. (1968). "The Selection of Projects in Cummunity Development", The Community Development Journal, Volume:3, No:3.

Keough, Noel (1998). "Participatory development principles and practice: Reflections of a western development worker", Community Development Journal, Volume:33, No.3.

Kılıç, Eşref (1981). Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama, TODAİE Yayını, Ankara.

Kimmel, D.C. (1967). "Toplum Kalkınması- Tarım Bölgelerinde Halk Eğitimi Programlarına Genel Bir Bakış," Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti, 5. Konferans, İstanbul.

King, By Clarence (1964).Ufak Topumlarda Halkla Çalışma, (Çev.:Filiz Göker),SSYB Yayını, Ankara.

Köy İşleri Bakanlığı (Tarihsiz). Toplum Kalkınması El Kitabı, (Çev.:Resan Taşcıoğlu), Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması Serisi, No: 1.

Lackey, Alvin. (1987). Why Development Projects Don't Work as Planned: Pitfalls and Solutions, World Academy of Development and Cooperation, Mryland.

Lackey, Alvin S.; Larry Dershem (1992). "The Process is Pedagogy: What Does Community Participation Teach?", Comunity Development Journal, Volum:27, Number:3.

Littrel, Donald W. (1984). The Theory and Practice of Community Development, (A Guide For Practitioners), Extension Divison University of Missouri, Colombia.

Lowe, John (1985). Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış, (Çev.:Turhan Oğuzkan), UNESCO Yayını, Ankara.

Manisalı, Erol (1982). Gelişme Ekonomisi, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul.

Mathbor, Golam M. (1997). "The Importance of Community Participation in Coastal Zone Management: a Bangladesh Perspective", Community Development Journal, Volume:32, No:2.

Mitchnik, David (1968). "The Need For a Community Development Approach Within The Framework of Agricultural Projects", The Community Development Journal, Volume:3, No:3.

Miser, Rifat (1994). GAP'a Halk Katılımının Gereği ve Yöntemi, Ankara.

Peppelenbosch, P.G.N. (1967). "Comunity Development and Human Geography", The Community Development Journal, No:7.

Simith, B.C. (1998). "Participation without power: Subterfuge or development", Community Development Journal, Vol:33, No:3.

Singh, Umrao (1962). Community Development in India, Kitab Ghar, Kanpur.

Suthasuga Paiboon, (1987). "Rural Development in Thailand", The Community Development Journal, Volume:22, No.2.

Taluğ, Cemal; Ziya Gökalp Mülayim (1990). "Hayvancılık Yayımında Kooperatiflerin Yeri, Önemi", TZOB II.Hayvancılık Kongresi, Ankara.

United Nations (1963). Community Development and National Development, New York.

University of Missouri (1963). Community Development, (An Introduction To CD For Willage Workers) , Washhington.

Weitz, Raanan (General Editor), (1965). Rural Planning in Developing Countries Report on the Second Conferance Israel, Rontledge and Kepan Paul Ltd., London.

Yavuz, Fehmi (1969). Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması), TODAİE Yayım,

Ankara.

Yıldırım, Cemal (1985). Bilim Felsefesi, Remzi Kitapevi Yayını, İstanbul.

1 DPT (1973). Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977, Ankara. s.154.

2 Manisalı, Erol (1982). Gelişme Ekonomisi, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul. S.2.

3 Ayhan, Serap (1993). "Toplum Kalkınmasında Kuram ve Uygulamalar", AÜ.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:2, ss:485-498.

4 Choldin, Harvey M. (1967). "Development At The Grass Roots: A report of a Panel Discussion", The Comunity Devolopment Journal, No:6. ss:39-42.

5 Geray, Cevat (1968). "Toplum Kalkınmasının Ekonomik ve Sosyal Yönleri" Sosyal Siyasal B. Konferansı, 19.Kitap, İstanbul. S.155.

6 Taluğ, Cemal; Ziya Gökalp Mülayim (1990). "Hayvancılık Yayımında Kooperatiflerin Yeri, Önemi", TZOB II.Hayvancılık Kongresi, Ankara. s.372.

7 (Aktarıldığı kaynak): Alvin, Lackey (1987). Why Development Projects Don't Work as Planned: Pitfalls and Solutions, World Academy of Development and Cooperation, Mryland. Ss:61-62.

8 Douglah, Mohammad (1970). "Some Perspectives On The Phenomenon Of Participation", Adult Edication Journal, Volume:XX, Number:2. S.89.

9 Mathbor, Golam M. (1997). "The Importance of Community Participation in Coastal Zone Management: a Bangladesh Perspective", Community Development Journal, Volume:32, No:2. S.125.

10 Keating, Michael (1993). Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi, UNEP Türkiye Komitesi Yayını. s.90.

11 Yıldırım, Cemal (1985). Bilim Felsefesi, Remzi Kitapevi Yayını, İstanbul. S.51.

12 Keough, Noel (1998). "Participatory development principles and practice: Reflections of a western development worker", Community Development Journal, Volume:33, No.3. s.193.

13 Simith, B.C. (1998). "Participation without power: Subterfuge or development", Comunity Development Journal, Vol:33, No:3. Ss: 197-198.

14 Gudynas, Eduardo; Graciela Evia (1992). "Diversity in the concept of participation-Different styles and different ethics", Adult Education And Development, Number:38. s.166.

15 Simith, B.C. ön.ver. ss:197-203.

16 Köy İşleri Bakanlığı (Tarihsiz). Toplum Kalkınması El Kitabı, (Çev.: Resan Taşcıoğlu), Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması Serisi, No: 1. S.13.

17 Irvin T.Sanders (1968). "Community Development", International Encyclopedia of the Social Sciences, Volume:3, The Macmillan Company and the Free Press. S.170.

18 Ablum, Bahattin ; Sedat Kars, M.Aydın Bilge (1968). Toplum Kalkınması, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara. s.4.

19 Geray, Cevat (1978a). Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler), TODAİE Yayını, Ankara. s.322.

20 Ablum, Bahattin vd., ön.ver. s.5.

21 Yavuz, Fehmi (1969). Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması), TODAİE Yayını, Ankara. S.83.

22 Miser, Rifat (1994). GAP'a Halk Katılımının Gereği ve Yöntemi, Ankara. ss:52- 58.

23 DPT (1963). Kalkınma Planı, (Birinci Beş Yıl, 1963-1967), Ankara. s. 105.

24 Fucimoto, Isao (1992). "Lessons From Abroad in Rural Comunity Revitalization", Comunity Development Journal, Volum:27, Number:1. S.19.

25 Lackey, Alvin S. (1987). ön.ver. s.52.

26 Graham, Hilary; Jane Jones (1992). "Community development and research", Community Development Journal, Volume:27, No:3. Ss:235-239.

27 Bülbül, Sudi (1991). Halk Eğitime Giriş, Yetişkin Eğitimi, Türkiye'de Halk Eğitimi, Toplum Kalkınması, Anadolu Üni. Açıköğretim Fak. Yayını, Eskişehir. ss:374-377.

28 Peppelenbosch, P.G.N. (1967). "Comunity Development and Human Geography", The Comunity Development Journal, No:7. S.17.

29 Lowe, John (1985). Dünyada Yetişkin Eğitime Toplu Bakış, (Çev.:Turhan Oğuzkan), Unesco Yayını, Ankara. s.116

30 Lackey, Alvin S.; Larry Dershem (1992). "The Process is Pedagogy: What Does Community Participation Teach?", Comunity Development Journal, Volum:27, Number:3. Ss:232-233.

31 Lackey, Alvin S.; Larry Dershem (1992). ön.ver. ss:221-223.

32 Lackey (1987), ön.ver. s.52.

- 33 FAO (1988).Yayım Eğitim Rehberi, TYUAP Yayını, Ankara. s.16.**
- 34 Singh, Umrao (1962). Community Development in India, Kitab Ghar, Kanpur. s.186.**
- 35 King, By Clarence (1964).Ufak Toplumlarda Halkla Çalışma, (Çev.:Filiz Göker), SSYB Yayını,
Ankara. s.75.**
- 36 Singh, ön.ver. ss:198-199.**
- 37 Acaroğlu, İrem (1966). Toplum Kalkınması Teori ve Uygulaması, ODTÜ Mimarlık Fak. Yayını, Ankara. s.6.**
- 38 Ablum, Bahaattin vd. ön.ver. s.20.**
- 39 Kelley, Joseph B. (1968). "The Selection of Projects in Cummunity Development", The Community Development Journal, Volume:3, No:3. s.129.**
- 40 Bülbül, Sudi. ön.ver. s.430.**
- 41 Kelley, ön.ver. s.131.**
- 42 Bülbül, ön.ver. s.365.**
- 43 University of Missouri (1963). Community Development, (An İntroduction To CD For Willage Workers) , Washhington. s.1.**
- 44 Lackey (1987), ön.ver. s.59.**
- 45 Mitchnik, David (1968). "The Need For a Community Development Approach Within The Framework of Agricultural Projects", The Community Development Journal, Volume:3, No:3. s.137.**
- 46 Kimmel, D.C. (1967). "Toplum Kalkınması- Tarım Bölgelerinde Halk Eğitimi Programlarına Genel Bir Bakış," Ekonomik ve Sosyal Etüdlr Konferansı Heyeti, 5. Konferans, İstanbul. s.414.**
- 47 Ayhan, Serap (1990). "Yerel Yönetimlerin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, (Bir Örnek Olay Olarak Tokat Modelinin İncelenmesi)" Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, AÜ Eğitim Bilimleri Fak. s.6.**
- 48 Üniversity of Missouri, ön. Ver. s.19.**
- 49 Çakım, Bülent (1964). "Toplum Kalkınmasında Başarıyı Sınırlandıran Sebepler", AÜ SBF Dergisi, Cilt:XIX, No:2. s.75.**
- 50 Lackey (1987), ön.ver. s.59.**

- 51 Ablum vd. ön.ver. s.20.**
- 52 Kelley, ön.ver. s.130.**
- 53 Lowe, John. ön.ver. s.86.**
- 54 Suthasuga Paiboon, (1987). "Rural Development in Thailand", The Community Development Journal, Volume:22, No.2. s.85.**
- 55 King, ön.ver. s.49.**
- 56 United Nations (1963). Community Development and National Development, New York. s.5-6**
- 57 Mitchink, ön. ver. s.137.**
- 58 Ayhan (1990), ön.ver. s.1**
- 59 Başaran, İbrahim Ethem, (1982). Örgütsel Davranışın Yönetimi, AÜ. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara. s.180**
- 60 FAO (1988). Tarımsal Yayım El Kitabı, (Editör: Burton E.Swanson), TYUAP Yayını, Ankara. ss:85-86.**
- 61 Ender, Halit (1971). "Kamberli Köyünde Kalkınma Çabaları", Kalkınma Önderleri, Hacettepe Üni. Yay. Ankara. s.252.**
- 62 Lackey (1987), ön.ver. s.54.**
- 63 Bülbül, ön.ver. s.406**
- 64 FAO, Yayım Eğitim Rehberi, ön.ver. s.25.**
- 65 Geray, Cevat (1978b), Halk Eğitimi, (2.Bası), AÜ. Eğitim Fak. Yayını, Ankara. ss:30-31.**
- 66 FAO (Tarımsal Yayım El Kitabı), ön.ver. s.118.**
- 67Aym, ss:149-151.**
- 68 Weitz, Raanan (General Editor), (1965). Rural Planning in Developing Countries Report on the Second Conferance Israel, Rontledge and Kepan Paul Ltd., London. s.221.**
- 69 Littrel, Donald W. (1984). The Theory and Practice of Community Development, (A Guide For Practitioners), Extension Divison University of Missouri, Colombia. S.3.**
- 70 University of Missouri, ön.ver. s.13.**
- 71 King, ön.ver. s.34.**

72 Köy İşleri Bakanlığı, ön.ver. ss.39-40.

73 King, ön.ver. s.31.

74 University of Missouri, ön.ver. s.1.

75 Karasar, Niyazi (1982). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (Kavramlar, İlkeler, Teknikler), Ankara. s.13.

76 Başaran, İbrahim Ethem, (1984). Yönetime Giriş, AÜ. Eğitim Bilimleri Fak.Yay., Ankara. s.95.

77 Başaran (1984), ön.ver. s.98.

78 Acaroğlu, ön.ver. s.16.

79 Başaran (1982), ön.ver. s.103.

80 University of Missouri, ön.ver. s.5.

81 Başaran (1982), ön.ver. ss:103-104.

82 Bülbül, ön.ver. s.377.

83 Karasar (1982), ön.ver. s.4.

84 Kılıç, Eşref (1981). Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama, TODAİE Yayını, Ankara. s.64.

85 Bülbül, ön.ver. s.380.

86 Kılıç, ön.ver. s.65.

87 Lackey (1987), ön.ver. ss:59-60.

1

65